

HANDLINGSPLAN FOR LANDBRUKET I FOLLDAL 2010 – 2014

**KOMMUNEDELPLAN FOR FOLLDAL KOMMUNE
VEDTATT AV KOMMUNESTYRET 11.11.2010 SAK 45/10
OG TILLEGGSVEDTAK 10.03.2011 SAK 6/11**

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>Strategisk del</u>	<u>4</u>
1.1	Landbrukets betydning og plass i Folldals næringsliv	4
1.2	Statlig landbrukspolitikk	6
1.3	Økonomisk utvikling viktigste landbruksproduksjoner i Folldal.....	7
1.4	Tradisjonelt landbruk i Folldal	10
1.4.1	Jordbruket med husdyrbruk og grovforproduksjon.....	10
1.4.2	Skogbruket	18
1.4.3	Satsningen på tilleggsnæringer/nye næringer.....	20
<u>2</u>	<u>Mål</u>	<u>22</u>
2.1	Delmål:	22
2.2	Resultatmåling:.....	22
<u>3</u>	<u>Strategier</u>	<u>23</u>
3.1	Strategi A: Rekruttering og livskvalitet.....	23
3.2	Strategi B: Kompetanse og nettverk.....	23
3.3	Strategi C: Utmark.	23
3.4	Strategi D: Nyskapning og nisjeproduksjoner.....	23
<u>4</u>	<u>Tiltak</u>	<u>24</u>
4.1	Strategi A: rekruttering og livskvalitet.....	24
4.1.1	Nyrekruttering til landbruksnæringa.	24
4.1.2	Samarbeid skole/landbruksnæring	25
4.1.3	Aktivt eierskap på landbrukseiendommer.	26
4.1.4	Ressurskartlegginger.	27
4.1.5	Avløssersituasjonen.	28
4.1.6	Nydyrking	29
4.2	Strategi B: kompetanse og nettverk.....	30
4.2.1	Fokus på landbrukets rammevilkår.	30
4.2.2	Landbruksforum – temamøter landbruk, kurs og etterutdanning	31
4.3	Strategi C: Skog og utmark	32
4.3.1	Pleie og høste skogressursen	32
4.3.2	Beitebruksplan.....	33
4.3.3	Organisering rettighetshavere.....	34
4.3.4	Bevaring av seterdaler og seterlandskap som landbrukets kulturlandskap	35
4.4	Strategi C: Nyskapning og nisjeproduksjoner.....	36
4.4.1	Salg av energi	36
4.4.2	Verdiskapning mjølk, kjøtt.....	37
4.4.3	Gardsbasert reiseliv	38
4.4.4	Inn på tunet	39
4.4.5	Økologisk landbruk	40
<u>5</u>	<u>Tall og statistikk</u>	<u>41</u>

Innledning

Første versjon av Handlingsplan for Landbruket ble vedtatt i 1994. Plana ble rullert i 1998 og 2002. Dette er fjerde versjon av Handlingsplan for Landbruk.

Tiltak 1.1 i Strategisk Næringsplan for Folldal kommune 2006 – 2008 omhandler rullering av Handlingsplan for Landbruket:

”Handlingsplanen for Landbruket skal være en del av den kommunale næringspolitikken. Planen utarbeides/rulleres gjennom en prosess der de næringsdrivende må være drivkraften, men med bistand fra landbrukskontoret. Planen skal beskrive konkrete tiltak, med angivelse av tid for gjennomføring og hvem som er ansvarlig.”

Handlingsplan for Landbruket er en næringsplan som skal fordele ansvar for gjennomføring av tiltak på alle lokale aktører innenfor landbruket. Plana er ikke en plan for kommunens eget tjenestetilbud innenfor landbruk, og av den grunn vil plana ikke gi noen fullstendig opplisting av de oppgaver (lovpålagte og andre) som kommunal landbruksforvaltning utfører. Det vil være andre plandokumenter (kommuneplan og økonomiplan) som omhandler og prioriterer nivå på det kommunale tjenestetilbudet innenfor både landbruk og andre fagfelt.

Kommunestyret vedtok sak 03/08 oppstart av planprosessen. Planprosessen har hatt følgende styringsgruppe:

Politikerrepresentant Stian Tørhaug (leder)
Politikerrepresentant Marianne Borkhus Husom
For Folldal Bonde- og Småbrukarlag Ståle Støen
For bondelaga i Folldal Tore Muller
For Folldal Skogeierlag Stein Olav Lilleeng
For Folldal Sau og Geit Hilde Stokke Odden

I tillegg til møter i styringsgruppa er avviklet følgende:

- Det er avviklet åpent oppstartsmøte på Rondeslottet i august 2008.
- Det er gjennomført to halvdags plenumssamlinger i oktober og november 2008 med et spesielt invitert plenum bestående av representanter fra landbrukets faglag, spesielt inviterte gardbrukere, lokalpolitikere og representanter fra støtteapparatet rundt landbruket. Oddvar Austbø fra Norges Vel bidro som prosessveileder for plenumssamlingene.

Grunnet ekstraordinært ressursbehov i forbindelse med innføringen av eiendomsskatt i Folldal kommune i 2009, ble det et avbrudd på cirka 9-12 måneder i planarbeidet, og av den grunn er planarbeidet tilsvarende forsinket i forhold til slutføring.

Folldal kommune skal nå starte opp arbeidet med å lage egen klima- og energiplan. Styringsgruppa forutsetter at energi og klima utfordringer i landbruket lokalt får en sentral plass i denne planen. Landbrukets klima og energiutfordringer er derfor ikke vurdert særskilt i planprosessen med Handlingsplan for landbruket.

1 Strategisk del

1.1 Landbrukets betydning og plass i Folldals næringsliv

Fram til begynnelsen av 1990 tallet var bosettinga i Folldal basert på hovedpilarene gruvedrift og landbruk. Gruvedrifta ved Folldal Verk på Hjerkin opphørte april 1993, og cirka 110 Folldøler mistet sin arbeidsplass. Folldal hadde gjennom hele 1990 tallet en markert satsning på omstilling til nye næringer, og var en periode omstillingskommune med mye tilførsel av offentlige midler for å skape ny næringsvirksomhet.

Sysselsettinga innenfor landbruket har gjennom mange tiår vært synkende. Dette har sammenheng med teknologisk utvikling og avlsmessig framgang som gjør det mulig å produsere mjølk og kjøtt og avvirke tømmer med stadig mindre forbruk av arbeidstimer. En viktig årsak er også den kraftige lønnsveksten i Norge siste 50 år, som har gjort det lønnsomt å mekanisere bort mye manuelt arbeid. Arbeid har fått en høyere kostnad mens maskiner og energi relativt sett har blitt billigere.

Man kan si at avskallingen av antallet sysselsatte i landbruket i Folldal har følgende to hovedårsaker:

- Bruksnedleggelser gir færre bruk i drift. Fra 1992 er antallet bruk i aktiv drift redusert med cirka 55, som er en reduksjon på i overkant av 30%. Salg av mjølkekvoter for ku og geit og at en del saueprodusenter slutter, er hovedtrendene i bruksnedleggelsene.
- Det har blitt færre sysselsatte pr aktive driftsenhet. Flere arbeidsoperasjoner blir mekanisert og maskiner blir større, slik at mjølk og kjøtt produseres med færre arbeidstimer. Denne utviklinga har nær sammenheng med stagnasjonen i utviklingen av inntekt pr årsverk i landbruket, samtidig med kraftig lønnsvekst i samfunnet for øvrig. Færre bruk har potensiale til å gi inntekt til flere personer, færre bruk sysselsetter to generasjoner og færre bruk sysselsetter begge ektefeller. Antallet deltidsbruk der også hovedbruker har annet arbeid utenom, har også økt.

Statistisk sentralbyrå har endret sin metode for registrering av antallet sysselsatte innenfor de ulike næringer. Det foreligger derfor ikke sammenlignbare tall for lenger tilbake enn til 2000. Tabell 1 viser at sysselsettinga i perioden 2000 – 2007. Pendling er inkludert i tallene. Nedgangen i sysselsatte jord- og skogbruk kan se ut til å være mindre omfattende etter år 2000, enn tiåret forut for dette. I 2007 utgjorde sysselsatte i primærnæring 19,0% av alle sysselsatte mot tilsvarende prosent 20,8% i år 2000. Folldal har fortsatt en stor andel av sysselsetting knytta direkte opp mot arbeidsplasser i landbruket.

Tabell 1: Statistikk fra SSB – sysselsatte innbyggere i Folldal 2000 – 2008:

	2000	2004	2008	Endring perioden
I alt, alle næringer	885	862	903	+18
Jord-/skogbruk	184	155	173	-11
Sekundærnæringer	210	199	196	-14
Tjenesetytende næringer	195	204	210	+ 15
Off. administrasjon og forsvar, sosialforsikr.	71	62	61	-10
Undervisning	47	56	56	+9

Folldal kommune, Teknisk, landbruk og utvikling

Helse- og sosialtjenester	147	157	179	+32
Andre sosiale og personlige tjenester	26	23	21	-5
Uoppgitt	5	6	7	+2

I forrige versjon av landbruksplana var dokumentert at sysselsettingsstatistikken 1992 – 2001 viste omfattende sysselsettingsnedgang i landbruket. Fra 1992 til 2001 ble antallet sysselsatte innenfor jord- og skogbruk redusert med 98 personer, som tilsvarer cirka 85% av den sysselsettinga Folldal mistet ved nedleggelsen av Folldal Verk. Sysselsettinga i jord- og skog gikk i perioden 92 – 01 ned med 41%, nedgangen i antallet aktive driftsenheter var på 14%. Da SSB har endret metode, er tallene før og etter år 2000 ikke sammenlignbare. Likevel er det nok riktig at landbruket i Folldal gjennom nitti tallet gikk gjennom en større sysselsettingsmessig nedgang enn etter årtusenskiftet. På 1990 tallet ble en stor andel heltidsbruk med flere i familien sysselsatt i egen landbruskdrift, forandret til et mer arbeidsekstensivt landbruk med større andel lønnsarbeid utenom gardsdrifta.

Tabell 2: Statistikk fra SSB – sysselsatte i Folldal 1992 – 2001:

	1992	2001	Endring perioden
Uoppgitt næring	20	6	-14
Jord-/skogbruk	237	139	-98
Olje/bergverk	107	0	-107
Industri	37	120	+83
Kraft og vannforsyning	5	1	-4
Bygg og anlegg	56	76	+20
Handel/hotell/restaurant	81	99	+18
Transport/post/telekommunikasjoner	42	33	-9
Bank/forsikring/IT	25	58	+33
Off. sos./priv. Tjenesteyting	262	276	+14

Det må også nevnes at det fra siste halvdel av nittitallet har vært en omfattende satsning på utvikling av nye næringer og tilleggsnæringer tilknyttet landbrukseiendommer. En del bruk har gått over til hovedsysselsetting innenfor særlig trebearbeiding (jfr økning på bygg og anlegg) og reiselivsbasert næring.

Landbruket utgjorde i 2008 19,2% av de sysselsatte i Folldal. For Folldal og Nord Østerdal regionen er landbruket en av få "eksportnæringer" som selger produkter ut av regionen. Næringer kan deles inn i basisnæringer som selger produkter utenfor kommunen/området og lokale næringer som selger produkter internt i kommunen. Eksempel på viktige basisnæringer i Folldal vil være landbruk, reiseliv, industri og IKT bedrifter. Eksempel på lokale næringer er handelsnæring, offentlige tjenester og håndverkere. Teorien er at over tid vil omfanget av lokale næringer tilpasse seg omfanget av basisnæringer, selv om de ulike basisnæringer vil kunne ha forskjellig utslag på omfang av lokale næringer. I Folldal har forholdet mellom basisnæringer og lokale næringer vært cirka 1:1. I gjennomsnitt vil bortfall av en arbeidsplass i basisnæring også gi tap av en arbeidsplass i lokale næringer. Videre er det slik at bak hver sysselsetting i Folldal står cirka 1,85 innbyggere. Man kan da som et grovt anslag antyde at tap av en arbeidsplass i basisnæring i Folldal vil kunne senke innbyggertallet med cirka 3,7 innbyggere. De drøyt 100 sysselsatte i gruvenæring i tillegg til de cirka 100 sysselsatte i

Folldal kommune, Teknisk, landbruk og utvikling

landbruket som forsvant på 1990 tallet, vil da isolert sett ha senket folketallet med 750- 800 innbyggere. Det som har bidratt til å begrense befolkningsnedgangen er næringsutvikling med utvikling av nye næringer. Bortfall av arbeidsplasser har negative sider, men frigjør samtidig menneskelige ressurser og arbeidskraft som vil kunne være et grunnlag for å skape ny næring.

Folldal har hatt nedgang i folketallet siste 20 år. Som man ser i tabell 4 har folketallet gått ned med cirka 350 innbyggere siste 20 år. Nedgangen var noe sterkere fra 1990 til 2000 enn etter årtusenskiftet.

Tabell 3: Folketallsutviklingen i Folldal kommune 1990 – 2009.

År	Folketall
1990	2022
1995	1918
2000	1814
2005	1717
2009 (4. kvartal)	1667

Når man sammenholder statistikken på sysselsetting med folketallsutviklingen ser man at siste tiåret har antallet sysselsatte hatt en svak oppgang på 2%, mens folketallet er gått ned med cirka 8%. Det er siste tiåret ikke nedgang i omfanget av arbeidsplasser som skaper nedgang i folketallet, men at de sysselsatte i gjennomsnitt har en høyere alder. Færre av de sysselsatte har hjemmeværende barn, og flere av de sysselsatte er i alderen mellom 40 år og pensjonsalder. Man kan se for seg to ulike scenarier videre; Enten at det kommer inn nyrekruttering av yngre folk i den sysselsetting som finnes i dag, eller at en del sysselsetting med eldre yrkesdeltakere forsvinner når nåværende generasjon pensjonerer seg.

1.2 Statlig landbrukspolitikk

De viktigste landbrukspolitiske virkemidler forvaltes av staten. Årlig forhandler landbrukets organisasjoner og staten om rammer for tilskudd, priser samt øvrige rammevilkår i det nasjonale jordbruksoppgjøret. Det tradisjonelle landbruket kjennetegnes av at prisene på produktene (mjølk, kjøtt, ull etc.) påvirkes av jordbruksoppgjøret og de politiske rammebetingelser med blant annet målpriser på enkelte produkter, pristilskudd og tollbarrierer. For de grovfor baserte produksjoner som dominerer landbruket i Folldal, utgjør statlige tilskudd en stor andel av både brutto og netto inntekt.

1970 åra hadde sin ”grønne bølge” med høy status for primærnæringene. Fokus på selvberging, matvaresikkerhet og grønne verdier la grunnlaget for Stortingets opptrappingsvedtak i 1975. Storstilt satsning på utbygging av driftsbygninger og nydyrking ga produksjonsøkninger. Dette ga som kjent overproduksjons problemer på mjølk og kjøtt, og utover 1980 tallet ble fokus flyttet over på å begrense overproduksjonen. Utover 1990 tallet ble markedsliberalistiske strømninger med voksende skepsis til statlige overføringer dominerende. Over hele kloden så man en markert trend med økt internasjonalisering av handel og næringsliv. Både EØS avtaler og EU tilpasning for øvrig, samt de internasjonale WTO forhandlingene om frihandel, ga et press mot statlige virkemidler i norsk landbrukspolitikk.

Fra 2007 ser man en ny utvikling internasjonalt. Befolkningsveksten i verden, velstandsutviklingen i en del folkerike asiatiske land, og etterspørselen etter biodrivstoff dyrket på jordbruksarealer, har gitt økte priser internasjonalt på mange landbruksvarer. Mange forventer at disse faktorene forsterkes framover. Det er svært langt igjen før levestandarden til folk i Asia og Afrika er oppe på det kjøttforbruk og forbruk for øvrig som de siste tiår har blitt etablert i vestlige land, Japan og USA. Men samtidig fikk man i 2008 og 2009 finanskrisen som ga redusert etterspørsel også i forhold til landbruksprodukter, som igjen medførte at en del landbruksvarer fikk reduserte priser på verdensmarkedet.

I tillegg har man den etiske forpliktelse. For å etterspørre matvarer i den frie handelen på verdensmarkedet er det ikke tilstrekkelig å ha et behov for å kjøpe matvarer, man må i tillegg ha penger for å kjøpe. Det er fortsatt et lite mindretall i verden som har mulighet for den proteinrike velstandsdietten som vi har i Norge, med stort innslag av kjøtt og fisk. Store befolkningsgrupper har betydelig usikkerhet rundt sin daglige matvareforsyning. Klimaendringer og økninger i folketall vil kunne destabilisere matvaresikkerheten for mange mennesker ytterligere, og særlig vil dette gjelde for de fattige områder i verden. Dette vil kunne påvirke hvor politisk legitimt det vil være i framtiden å basere et rikt lands matvareforsyning på import fra frihandelen på verdensmarkedet.

Prisene på landbruksprodukter i Norge styres ikke direkte av prisene på verdensmarkedet, men påvirkes derimot av politiske rammebetingelser med målpriser, pristilskudd og tollbarrierer. Faglag og staten forhandler årlig om disse rammebetingelsene i jordbruksoppgjøret. Man ser at det som skjer i jordbruksoppgjøret indirekte påvirkes av det internasjonale prisnivået på landbruksprodukter. Mindre differanse mellom norske priser og verdensmarkedets priser vil gi mindre problemer i forhold til WTO. I tillegg er situasjonen i Norge nå underdekning nasjonalt på storfekjøtt, fårekjøtt og en bedre markedsbalanse på mjølk enn tidligere. Til sammen gir dette en del trender som sannsynliggjør at jordbruksoppgjørene framover vil kunne få en annen retning, der økte priser vil kunne være mer realistisk, og der opprettholdelse og økning av landbruksproduksjonen vil kunne få økt betydning.

Selv om norsk landbruk er skjermet av grensevernet er en del av landbrukets innsatsvarer styrt av internasjonale konjunkturer. Økt etterspørsel etter landbruksvarer medvirket sammen med økt oljepris til en midlertidig dobling av prisen på kunstgjødsel fra 2008 til 2009. Samme tendens ser man i forhold til andre leverandører til landbruket så som maskinfabrikanter. Man ser at gevinst som følge av prisoppgang ofte må deles med landbrukets leverandører.

Konklusjonen må bli at landbruket er inne i en brytningstid, der økt etterspørsel etter mat internasjonalt, har gjort avstanden mindre mellom norske priser på landbruksvarer og internasjonale priser. Dette vil kunne skape et grunnlag for å gi det norske landbruket hardt tiltrengt prisøkning på en del produkter. Samtidig er verdensmarkedet stadig utsatt for endringer og svingninger, nå sist gjennom finanskrisen og den nedgangskonjunktur den har skapt.

1.3 Økonomisk utvikling viktigste landbruksproduksjoner i Folldal

Nøkkeltall fra driftsgranskingene for 2006-2008 til Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) viser gjennomsnittlige økonomiske resultater pr årsverk. Oversikten som gjengis her er for hele landet, men da dette er produksjoner som er vanlige i Folldal, vil tallene

Folldal kommune, Teknisk, landbruk og utvikling

kunne være retningsgivende for økonomisk potensiale lokalt. Av tall relevant for vanligste driftsformer i Folldal kan nevnes:

Tabell 5: Arbeidsvederlag driftsgranskinger NILF.

	Antall bruk som inngår i granskningen	Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk 2006	Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk 2007	Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk 2008
Kumjølkk	365	163.200	199.300	197.800
Ammekyr	47	84.400	92.700	100.200
Geitmjølkk	21	174.200	182.500	209.800
Sau	95	114.900	130.000	149.300

Man ser av tallene at netto vederlag for ett årsverk i NILF sine driftsgranskinger ligger vesentlig lavere enn ett årsverk med lønnsarbeid. Talla har likevel økt fra 2006 til 2008. For tiårs perioden forut for 2006 har økningen ikke vært tilsvarende, og lønnsutviklinga i samfunnet for øvrig har vært vesentlig bedre enn inntektsutviklinga i landbruket.

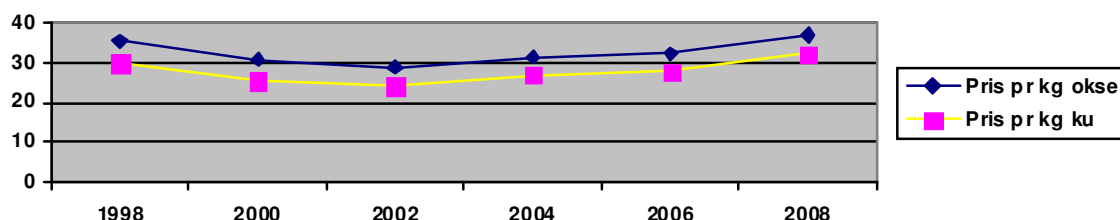
Effektivitetsnormene for driftsgranskingerne er nå knytta opp mot registrerte timetall. Ett årsverk utgjør 1875 arbeidstimer pr år. I følge Handbok for driftsplanlegging fra NILF 2007/2008 er registrert følgende arbeidsforbruk hos driftsgranskingsbruka:

Tabell 6: Arbeidsforbruk ulike produksjoner i driftsgranskingerne NILF.

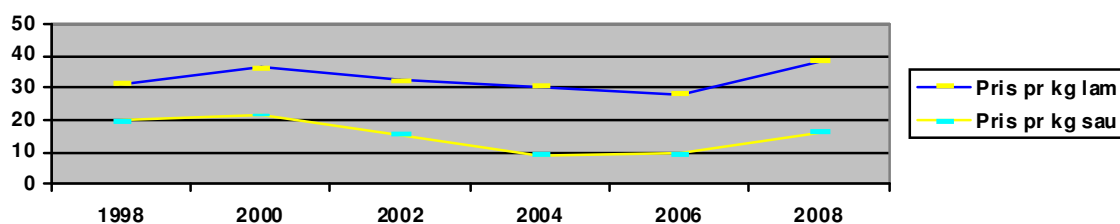
	Antall timer pr dyreenhet	Omfang som tilsvarer ett årsverk (1875 timer)
Melk og storfeslakt, 17 årskyr, landet	197 timer/årsku	9,5 årskyr
Storfeslakt/ammekyr	106 timer/ammekyr	17 ammekyr
Geitmjølkk, 79 årsgeiter, hele landet	38 timer/årsgeit	49 årsgeiter
Sau, 127 vinterfora, hele landet	17 timer pr vinterfora sau	110 vinterfora sauer

I perioden 1997 – 2006 stod brutto prisene for mjølkk og kjøtt relativt stille, og har i perioder også hatt en synkende tendens. Fra 2007 har prisene økt noe, grunnet underdekning i forhold til innenlands etterspørsel, og at jordbruksavtala har fastsatt høyere målpriser.

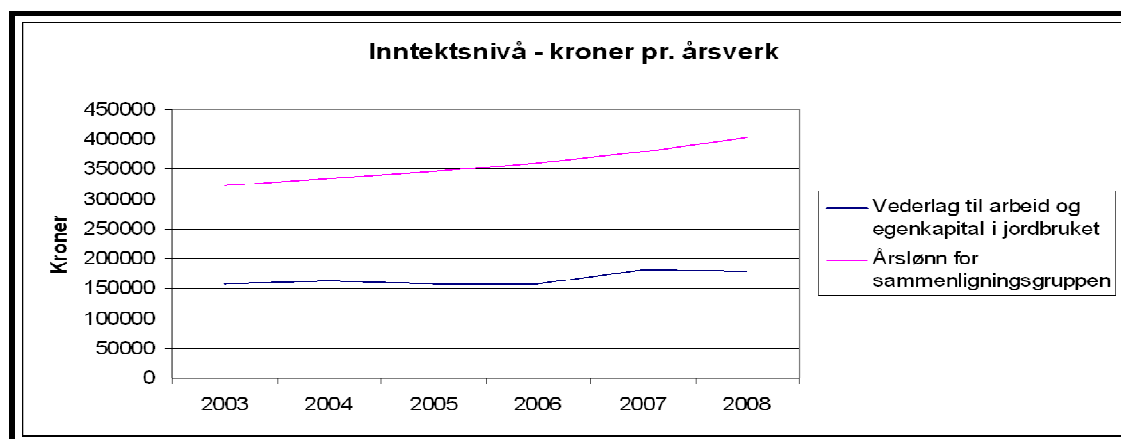
Figur 1: Avregningspris pr kg, kjøtt okse og ku, kilde Handbok for driftsplanlegging, NILF (ulike årsganger):

Figur 2: Avregningspris pr kg, kjøtt sau og lam, kilde Handbok for driftsplanlegging, NILF (ulike årganger):

Figur 3: Utvikling inntektsnivå pr årsverk i jordbruket – sammenlignet med lønnsinntekt

Figur 3 utarbeidet av NILF viser inntektsutvikling pr årsverk i jordbruket i forhold til sammenligningsgrupper med lønnsinntekt. Figuren dokumenterer at inntektsutvikling pr årsverk i jordbruket ikke har hatt samme utvikling som lønnsveksten i samfunnet for øvrig.

Bonden er en selvstendig næringsdrivende, der den faktiske inntekta for hver enkelt ikke er en gjennomsnittskalkyle, men påvirkes av driftsopplegget hos den enkelte. Man ser av driftsgranskingene fra NILF at ett årsverk innenfor grovforbasert husdyrhold ikke har potensiale til å gi en netto inntekt tilsvarende ett årsverk med lønnsarbeid. Man ser ulike tilpasninger til dette. Dels blir på mange garder landbruksdrifta deltidsnæring, der tilleggsnæring til tradisjonelt landbruk eller lønnsarbeid skaffer resten av inntektsgrunnlaget. På andre garder økes produksjonsomfanget utover ett årsverk, og det satses på mekanisering og automatisering for å senke arbeidsforbruket pr produsert enhet.

Avveininger hver enkelt bonde står overfor i sin hverdag er:

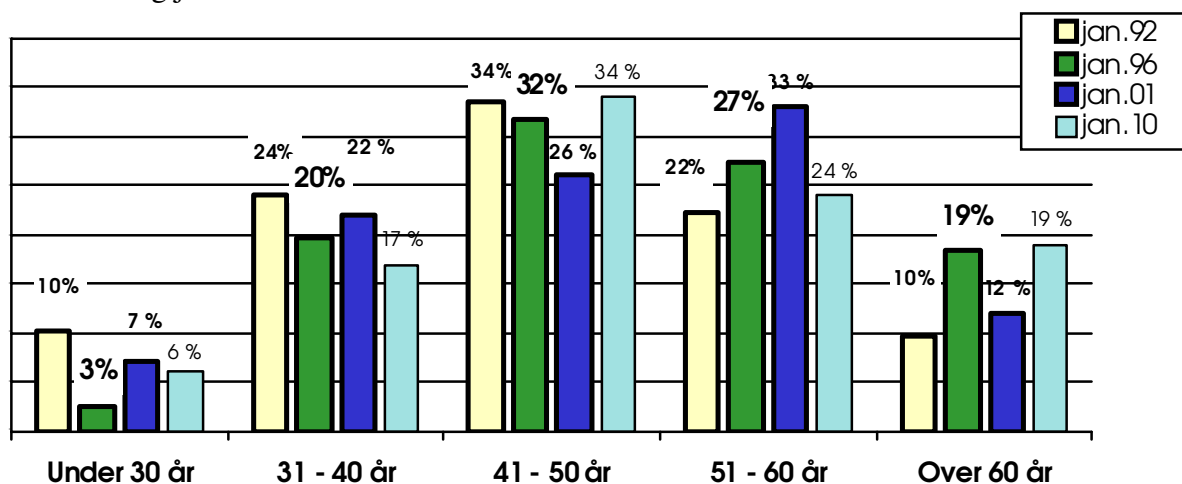
- Vederlaget til arbeid og kapital for ett årsverk landbruksproduksjon fra driftsgranskingene til NILF har ikke holdt tritt med lønnsutviklinga i det norske samfunnet for øvrig. Alternativ verdien ved å utnytte bondens arbeidskraft til lønnsarbeid framfor landbruksproduksjon har grunnet lønnsveksten økt.
- Teknologien for utendørs og innendørs mekanisering er i kontinuerlig utvikling.
- Mekanisering kan øke produksjonen pr nedlagt arbeidstime. Samtidig gir mekanisering investeringskostnader. For at mekanisering skal være lønnsomt må enten produksjonen økes eller frigitt arbeidskraft nyttes til annen inntektsgivende virksomhet.

1.4 Tradisjonelt landbruk i Folldal

Tradisjonelt landbruket bestående av jord- og skogbruk har hovedtyngden av sin brutto omsetning og sysselsettingsomfang innenfor grovforbasert husdyrhold. Bruksstrukturen i Folldal er preget av mange og små eiendommer. I alt er registrert drøyt 270 landbrukseiendommer. Herav har cirka 90% av eiendommene over 20 dekar dyrka mark og 80% av eiendommene har over 50 dekar skog. Cirka 120 av disse eiendommene (cirka 44%) er i aktiv drift som søker på produksjonstilskudd, i hovedsak og av dette søker 110 foretak på produksjonstilskudd for grovforbasert husdyrhold. Andelen av dyrka marka i Folldal som er leiejord er økende.

Figur 4 viser alder på gardbrukere i Folldal som søker produksjonstilskudd fra 1992 og fram til 2010. Man ser av figuren at gjennomsnittsalderen utvikla seg negativt utover 1990 tallet, mens utviklinga etter 2001 har gått i noe gunstigere retning. Fra 2001 til 2010 har andelen gardbrukere under 30 år vært stabil. Gruppen med alder 41-50 år har økt og det samme har brukere over 60 år. Det er viktig å være klar over at antallet gardbrukere totalt sett har gått nedover. Brukere i grupperingene 51- 60 og over 60 år som har gått ut av statistikken, skyldes for en del tilfeller bruksnedleggelse og ikke generasjonsskifte. Landbruksnæringa i Folldal har utfordringer på nyrekruttering og generasjonsskifte. Gruppering over 60 år og mange gardar med bruker over 50 år, vil i løpet av kommende 5 – 10 års periode måtte ha generasjonsskifte dersom drifta skal videreføres.

Figur 4: Prosentvis fordeling alder søkere på produksjonstillegg januar 1992 og januar 1996, januar 2001 og januar 2010:

Gjennomsnittsalderen for alle eiere av foretak som søkte på produksjonstilskudd var januar 2010 48 år. Gjennomsnittsalderen for de som drev med mjølkeku var 50 år, for de som drev med ammeku 45 år, for de som drev med sau 47 år og for de som drev med mjølkegeit 43 år.

1.4.1 Jordbruket med husdyrbruk og grovforproduksjon

Folldal er en typisk fjellkommune der dyrka marka ligger på fra 600 meter over havet og opp til drøyt 1.000 meter over havet. Et begrenset antall døgngrader samt fare for nattefrost

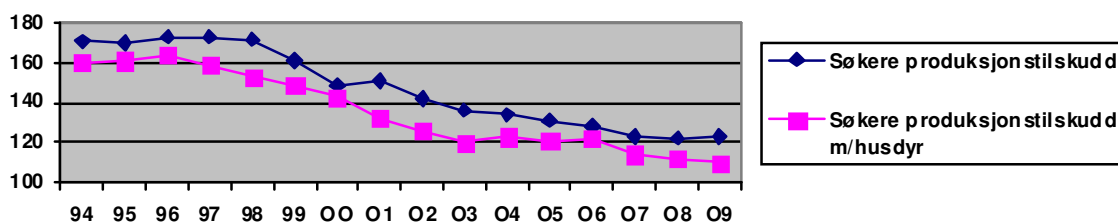
Folldal kommune, Teknisk, landbruk og utvikling

gjennom store deler av vekstsesongen, har medført at grovforproduksjon har vært eneste alternativ for planteproduksjon. Jordbruket domineres av de grovforetende husdyrslag; storfe med mjølke- og kjøttproduksjon, geit og sau. Siste tre åra er også bygd tre slaktekillinghus.

Både i verden og i Norge er målt en utvikling mot et varmere og våtere klima, som følge av den globale oppvarmingen. Folldal er en fjellkommune der kort vekstsesong, lav temperatur gjennom store deler av vekstsesongen og ikke minst lite nedbør, setter begrensninger på avlingsnivå. Man vil kunne anta at mer nedbør og flere døgngrader vil virke positivt på avlingsnivået på grovfor. Endringer i lengde vekstsesong og litt høyere temperatur vil også kunne gi større muligheter for å dyrke andre vekster enn grovfor. Særlig mandelpotet, enkelte grønnsaker og enkelte bærsorter kan bli mer aktuelle med litt varmere vekstsesong.

Figur 5 illustrerer at det siste 15 åra har vært ganske omfattende nedgang i antall aktive driftsenheter (søkere på produksjonstilskudd). Særlig var nedgangen stor i åra før og etter årtusenskiftet. Når utviklingen siste 5 års periode skal analyseres er viktig å ta hensyn til at det nå er foretaket som er søker på produksjonstilskudd og ikke person. En landbrukseiendom i drift kan ha flere foretak med ulike driftsgreiner, og flere landbrukseiendommer i drift kan samarbeide om et felles foretak (eks. samdrifter). Statistikken på antall søkere på produksjonstilskudd gir derfor ikke like entydig indikasjon på hvor mange gardar som har aktiv landbruksdrift som tidligere. Det var pr 01.01.08 122 foretak som søkte produksjonstilskudd på husdyr mot 160 i 1994. Det gir en avgang på cirka 25% over en 14 års periode, og en gjennomsnittlig årlig avgang på 1,8%. Til sammenligning opererer NILF med en gjennomsnittlig avgang aktive gardsbruk i hele Norge 1999 – 2006 på i gjennomsnitt 3,9%.

Figur 5: Utvikling i Folldal antall søkere på produksjonstilskudd 1994 –2009:

Nedgangen i antallet aktive driftsenheter har følgende hovedårsaker:

- Omfattende salg av mjølkekvoter for ku og geit.
- Noe nedgang i antallet bruk med sau. I perioden 1994 – 2009 er antallet bruk med sau redusert med 25 stk. En del av disse bruka hadde annen husdyrproduksjon i tillegg, men for noen var avvikling av saueholdet avvikling av all husdyrproduksjon.

Selv om antallet aktive driftsenheter har gått ned har grovforarealet som er i drift holdt seg oppe. Fra 1995 til 2009 har samla jordbruksareal i drift økt med cirka 330 dekar. Men fulldyrka areal har gått ned med cirka 450 dekar, mens overflatedyrka og innmarksbeite har økt med til sammen 880 dekar. Driftsenhetene har økt i gjennomsnittlig størrelse. Omfanget av kjøp av tilleggsjord har vært beskjedent i Folldal, i hovedsak har økningen i areal pr driftsenhet skjedd med økt andel leiejord.

Tabell 7: Dyrka arealer pr 31. juli (kilde søknad produksjonstilskudd).

	1995	2000	2005	2009
Fulldyrka eng	21 180	21 535	22 190	22 671
Grønnerfor	2 759	2 254	1 269	819
Overflatedyrka eng	288	512	386	460
Gjødsla beite/innmarksbeite	1 048	1 257	1 510	1 658
Sum dyrka mark	25 275	25 558	25 355	25 608
Antall søkere produksjonstilskudd	170	149	131	123
Gjennomsnittlig areal pr driftsenhet	149	172	194	208

Grovforproduksjon for salg har vist seg å ha begrensede markedsmuligheter, særlig i år med gode avlinger i nærområdene. Grunnet høye fraktkostnader pr forenhet vil det være en utfordring å selge rundballer utenom nærområdene. Grovforproduksjon uten husdyrhold er ofte en mellomstasjon før drifta opphører fullstendig. Med høy som har lavere fraktkostnad pr forenhet, og som etterspørres av hesteholdere der forkostnaden ikke alltid er prioritert nr 1, er det markedsmuligheter innenfor et større geografisk område. Det ble i søknadene produksjonstilskudd 2009 oppgitt et totalt salg på 251 tonn med høy og 2987 tonn med surfor. Anslår man et gjennomsnittlig avlingsnivå på 300 forenheter pr dekar og en forenhetskonsentrasjon på 0,5 forenheter pr kg høy, omfatter salg av høy slått fra cirka 420 dekar. For surfor vil omregning fra kg til antall dekar ha flere usikkerhetskilder. Men anslås 1/6 forenhet pr kg surfor og 300 forenheter pr dekar, omfatter salget av surfor slått fra cirka 1600 dekar. Man kan da gjøre et anslag på at cirka 8% av grovforarealet i Folldal i 2009 ble benyttet for salg av for. Mye av dette salget vil være lokalt i bygda.

Setring og benyttelse av utmarksbeitet er viktig i mange driftsopplegg. Folldal har med Einunndalen, Kakelldalen og flere andre setergrunder seterlandskap av nasjonal verdi. For 2009 var det 12 kubønder som fikk tilskudd til enkeltseter med mjølkeleveranse og 12 kubønder som fikk tilskudd for deltakelse i fellesseter med mjølkeleveranse. I alt 50% av mjølkeku foretakene var da involvert i aktiv setring. For mjølkegeit er det aktiv setring for 6 av 7 produsenter, og benyttelse av utmarksbeiting for alle. I tillegg finnes en del alvdøler som setrer på sine setre i Einunndalen. I tillegg til den tradisjonelle setringa med mjølkedyr benytter mange også setra som utgangspunkt for utmarksbeiting med sau eller kjøttproduserende storfe. Cirka 40% av alle ammekyr og mjølkekyr og cirka 22% av alle ungdyr av storfe, fikk tilskudd for minimum 5 uker utmarksbeiting i 2009. For geit og sau er andelen besetninger som benytter utmarksbeiting nær 100%.

Satsning på økologisk landbruk i Folldal har aldri fått særskilt stort omfang. Ei mjølkekubesetning driver økologisk i Folldal. En periode midt på 2000 tallet drev to geitmjølk besetninger økologisk, men disse har ikke økologisk drift i dag. Det har også vært en liten sauebesetning med økologisk drift. Årsaken til lite gjennomslag for økologisk landbruk kan nok delvis tilskrives klima og høyde over havet. Sein vår og kort vekstsesong gir større utfordringer med å få til grovforavlinger uten bruk av kunstgjødsel. Folldal har ofte forsommertørke, noe som gir utfordring med å benytte husdyrgjødsel på etablert eng om våren. Dessuten skiller Folldal seg ut ved å ha en høy andel av landbruksdrifta som sauehold. Det er mer utfordrende å nytte sauemøkka på etablert eng, enn å benytte blautgjødsel fra storfe. Dessuten vil nok omfanget av økologisk landbruk påvirkes av produsentmiljøer og

stemningen lokalt. Folldal har aldri hatt noe stort miljø for økologisk landbruk og mange av satsningene som har skjedd har vært kortvarige.

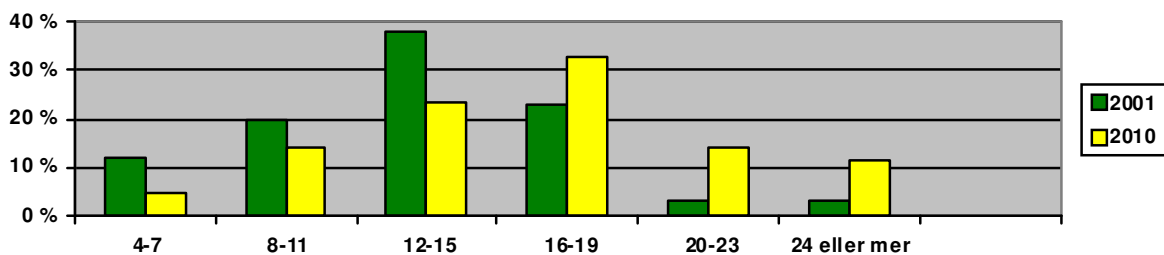
1.4.1.1 Mjølkeku

Pr 01.01.2010 hadde Folldal 44 foretak med mjølkekubesetning med kvote i aktiv drift. Inkludert i dette tallet er 3 samdriftsforetak, alle med to medlemmer hver. Det finnes i tillegg noen få bruk med sovende mjølkekvote, med mulighet til å gjenoppta produksjon innen 10 år etter siste mjølkeleveranse. Tallet på mjølkeku produsenter har siden 1994 blitt sterkt redusert. I 1994 var det 74 produsenter, mens man i 2010 da står igjen med 44 foretak. Særlig var avgangen omfattende perioden 1997 – 2001 da 17 kumjølkeprodusenter solgte kvota. Totalt er kvotevolumet i 2010 cirka 5,1 millioner liter kumjølk med en gjennomsnittlig kvote på cirka 113.000 liter. (Gjennomsnittlig kvotestørrelse for hele landet var i 2008 cirka 114.000 liter). Til sammenligning var det i 2002 et kvotevolum for kumjølk på 4,7 million liter og gjennomsnittlig kvote på 87.000 liter. Utviklinga 2002 – 2010 med økt kvotevolum står i kontrast til utviklinga 1994 – 2002 da kvotevolumet i Folldal grunnet kvotesalg og driftsavviklinger gikk ned med 880.000 liter.

Mjølkeku produsentene i Folldal på nitti tallet hadde kvoter fra minstekvota på 30 tonn og opp til maksimalt 140 tonn. Man har i 2010 tre samdrifter, og etter hvert også enkeltprodusenter som har kjøpt seg opp til kvoter godt over 200 tonn.

Figur 6 illustrerer at mens hovedtyngden av besetningene i Folldal i 2001 lå i intervallet 12-15 kyr eller like over eller under dette intervallet, er situasjonen i 2010 at hovedtyngden har forflytta seg mot 16 – 19 kyr og også en del over 20 kyr. I tillegg er en del av tilpasningene til økte kvoter tatt gjennom økt ytelse.

Figur 6: Besetningsstørrelse mjølkeku januar 2001 og januar 2010- prosentvis fordeling (kilde søknad produksjonstilskudd).

De siste åra har vært prega av større balanse i det nasjonale markedet for mjølk enn tidligere. Flere år har blitt gitt økninger i forholdstallet, på det meste opp til 10%. Fra 2009 er det åpnet for leie av mjølkekvote, i tillegg til de muligheter som allerede forelå for kjøp og salg. Det er også gitt mulighet for at nyetablerere som ikke driver med mjølk kan søke om å få kjøpe inntil 150.000 liter kvote, med en årlig søknadsfrist for dette. Det er derfor ikke lengre helt stengt i forhold til nyetableringer.

Mjølkeproduksjon på ku står fortsatt foran en del utfordringer:

- Produsentmiljøet i Folldal krymper med antallet produsenter som avvikler. Produksjonen avhengig av interessen hos de som eier eiendommene som har mjølkekvote, og personlige interesser vil selvsagt kunne variere. Etter hvert som

antallet produsenter har blitt færre og kvotestørrelsen har økt, blir konsekvensene av hver enkelt driftsnedleggelse bare større.

- Nye forskrifter gir skjerpede krav til bygninger som igjen gir krav til kapitalkrevende investeringer. Gjenstående mjølkeprodusenter er langt på vei oppdatert på krav til mjølkerom, båsstørrelser, bingestørrelser, veterinærsluse, brannvarslingsanlegg etc., men inntrykket er at for noen gjenstår fortsatt noen detaljer. I tillegg kommer kravet om ombygging til løsdrift, som selv om det nå signaliseres et liberalt regime for små besetninger, vil kunne bli en utfordring.
- Ny teknologi med mjølkeroboter er ikke tilpassa besetningsstørrelsen eller bruksstrukturen i Folldal. Mjølkerobot er heller ikke særlig egnet å kombinere med setring.

Ennå er det slik at de fleste kubruka er heltids sysselsetting for minimum en person. Reduksjonen i kumjolk produsenter er tap av heltids arbeidsplasser.

1.4.1.2 Mjølkegeit

Pr 01.01.10 hadde Folldal 7 mjølkegeit besetninger med kvote. Også antallet geitmjolk produsenter har vært synkende. I alt tre geitprodusenter solgte kvota i perioden 1997 – 2001. Etter 2001 har en produsent konvertert geitkvote til kukvote, og en produsent med både ku og geitkvote valgte å konvertere kukvota til geitmjolk. Fortsatt er Folldal Hedmarks største geitkommune og utgjør tyngdepunktet i geitmiljøet i Nord Østerdal. Miljøet både i Nord Østerdal generelt og i Folldal er naturlig nok svært sårbart overfor ytterligere avskalling av produsenter. Totalt kvotevolum for geit i Folldal var i januar 2002 221.529 liter, og hadde til januar 2008 økt til 226.415 liter. Gjennomsnittlig kvotestørrelse var 24.617 liter i 2002 og hadde økt til 28.301 liter i 2008. Folldal har i snitt små geitkvoter som ligger godt under landsgjennomsnittet på 51.967 liter (kilde SSB). Som oftest kombineres geita med annen husdyrproduksjon, i de fleste tilfeller sau.

Fortsatt er Folldal klassifisert som ”område med foredlingsanlegg for geitmjolk”, og geitmiljøet i Nord Østerdal tilhører sone der det åpnes for å kjøpe økte geitkvoter. Det føres en politikk der både staten og TINE ønsker å styre geitmjolk produksjonen til avgrensede geografiske områder. Det er da avgjørende at man lykkes å opprettholde en klynge av geitmjolk produsenter i Nord Østerdal.

Geitmjolkproduksjonen har gjennom mange år slitt med et synkende marked. Fra etableringen av kvotesystemet i 1982 har forholdstallet blitt redusert med over 10%, slik at dagens kvoter i utgangspunktet ligger mer enn 10% under opprinnelig nivå. TINE jobber kontinuerlig med produktutvikling på geitmjolk produkter.

Mjølkegeit er viktig for seterbruken i Folldal. 6 av 7 geitmjolkprodusenter har setring og alle 7 benytter utmarksbeite aktivt. Som kjent er geita en viktig pleier av kulturlandskapet, som i større grad enn andre beitedyr beiter kratt og trær, og geita er derfor et viktig innslag i seterlandskapene i blant annet Einunndalen og Kakelldalen.

Det er nå åpnet for nyetableringer innenfor geitmjolk, med en årlig søknadsfrist for å søke om kjøp av kvote, og med mulighet for å kjøpe inntil 50.000 liter.

Utfordringer framover for geitmjolk miljøet vil være:

- Få gjenværende produsenter gir stor sårbarhet for ytterligere avskallinger. En stor andel av gjenværende produsenter ligger i kategorien over 50 års alder.
- Kvotene i Folldal ligger under landsgjennomsnitt, noe som vil kunne påvirke økonomi og nyrekruttering.
- Politikken der det defineres geografiske klynger med geitmjølk produsenter som det satses på, kan få en stygg slagside for Nord Østerdal dersom antallet produsenter blir for lavt. Geita er i ennå større grad enn øvrig husdyrhold avhengig av politisk velvilje.
- Det gjennomføres et saneringsprogram for friskere geit, og utfordringen blir å få flest mulig av dagens besetninger til å gjennomføre dette programmet.
- Geitmiljøet i Nord Østerdal har hatt utfordringer på mjølke kvaliteten og prosentandelen av elitemjølk.

1.4.1.3 Sau

Pr 01.01.10 hadde Folldal 64 saueprodusenter. Totalt var det pr 01.01.10 7.414 vinterfora sauer. Gjennomsnittlig antall vinterfora sau pr besetning var 115. Mens antallet vinterfora sauer på nitti tallet lå relativt stabilt i underkant av 6.000, har det etter årtusenskiftet økt. Fra 2000 har sauetallet økt med 24%. Antallet sauebønder har hatt motsatt utvikling. Netto avgang av sauebønder siste 10 åra er 12 stk, tilsvarende 16%. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse har økt.

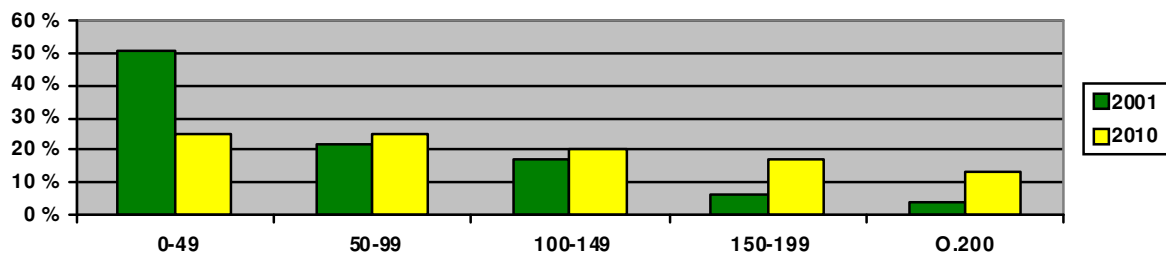
Det er som kjent ingen etableringsbegrensninger i form av kvoter for sau. Dermed har man større mulighet for nyetableringer som erstatning for bruk med driftsnedleggelse. Det er mange eksempler på at nytt sauehold startes opp ved generasjonsskifte når det kommer en interessert nybruker. Opprettholdelse av sauemiljøet har derfor ikke vært like avhengig av videreføring av drift på eksisterende enheter, som for geit og ku.

Saueholdet har begrenset lønnsevnet. Økonomien gir ikke rom for omfattende faste kostnader til bygninger og maskiner. Fornying av driftsapparatet blir en utfordring, der man må lete etter bygningstekniske løsninger som gir lavest mulig byggekostnad. Trenden ved bygging av sauehus etter årtusenskiftet, har vært uisolerte haller i tre eller stål uten gjødselkjeller, og der det ofte satses på delvis utegang i vinterhalvåret.

Figur 7 viser strukturen i saueholdet i Folldal. I 2001 hadde halvparten av bruka med sau under 50 vinterfora, mens denne andelen i 2010 var redusert til 25%. Netto nedgang i antallet bruk med sau ligger først og fremst i kategorien under 50 vinterfora, mens økningen ligger fra 100 vinterfora og oppover. Størst er økningen på besetninger over 150 vinterfora. Det er to trender som gir denne utviklingen; Det er størst driftsnedleggelse for bruk med under 50 vinterfora, og nyinvesteringer og nyetableringer skjer i størst grad for besetningsstørrelser over 100 – 150 vinterfora. Men samtidig er nok mange i sauemiljøet av den oppfatning at de små produsentene er viktige både for opprettholdelse av fagmiljøet og opprettholdelse av felleoppgavene med sanking og tilsyn i beitelaga.

Figur 7: Besetningsstørrelse sau januar 2001 og januar 2010- prosentvis fordeling (kilde søknad produksjonstilskudd).

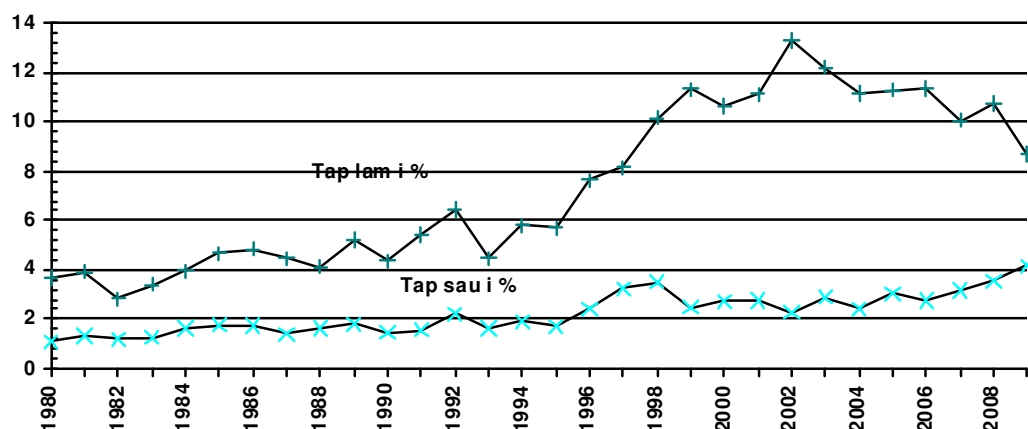
Folldal kommune, Teknisk, landbruk og utvikling

Når man analyserer strukturen i sauenæringa i Folldal ser man at mesteparten av saueholdet er deltidsnæring der sauen kombineres med lønnsarbeid, annen næring eller annet husdyrhold. I alt 21 sauebrukere (33% av alle sauebrukere) kombinerte sauen med annet husdyrhold pr januar 2010. 10 kombinerte mjølkeku og sau, 7 storfekjøtt og sau og 4 geit og sau.

En hovedutfordring for sauenæringa i Folldal har vært og er fortsatt rovdyr. Alle de aktuelle typer fredet rovvilt bjørn, ulv, kongeørn, gaupe og jerv har de senere åra blitt registrert som skadegjørere. Jerven har vært den klart viktigste skadegjører. Lammetapet i organisert beitebruk var på sitt høyeste i 2002, og har etter det gått noe ned. Det nye for 2009 var omfattende bjørneskader, som ga et annet skademønster med høyere andel av drepte voksne sauer. Hvilke beiteområder som har de høyeste tapa har variert fra år til år. Store tap i enkeltår har ofte hatt sammenheng med yngling av jerv, og i 2009 så man også store tap i enkeltområder som følge av bjørn. Føringene for jerveforvaltninga har endret seg etter som åra har gått. Fra 1994 hadde man kjerneområde forvaltning der sørvestlige deler av Folldal var innenfor kjerneområdet. Stortingsmelding om rovvilt i norsk natur 2003/2004 ga ny politikk der kjerneområdene ble fjernet. Rovviltneemnda i Hedmark vedtok i mars 2007 forvaltningssoner der Nord Østerdal vest for Glomma skulle være en sone der beitedyr skulle være prioritert framfor rovvilt.

Figur 8: Tap voksne sauer og lam i organisert beitebruk Folldal. y-aksen viser tap i %. x-aksen årstall.

Til tross for sauenæringas økonomiske begrensninger og en vanskelig rovdyrkonflikt, er det likevel slik at på bruk der det ikke finnes mjølkekvote, vil sauen være det mest realistiske driftsalternativ. Med mjølkekvoter som etableringsbegrensning for ku og geit vil man kunne anta at sauenæringa vil få økende betydning framover, dersom grovforarealet i Folldal skal holdes i drift. Saueholdet er viktig for bosettinga i Folldal, både på de bruk der saueholdet er deltidsnæring og der sauen er hovedbeskjeftigelse.

1.4.1.4 Kjøttproduksjon på storfe

Det registreres økende interesse for kjøttproduksjon på storfe. I hovedsak skjer kjøttproduksjon på storfe ved oppforing av NRF kalver fra mjølkekyr. I stor grad skjer produksjonen ved kombinert kjøtt og mjølkeproduksjon, men siste åra er også investert i bygningsmasse for oppforing av innkjøpt kalv i stor skala. Det forekommer også noe ammekuproduksjon. Pr 01.01.2010 var det 151 ammekyr i Folldal fordelt på 10 produsenter. Tilsvarende tall i 2001 var 70 ammekyr fordelt på 11 produsenter. Antallet ammekyr har økt men er likevel fortsatt på et meget beskjedent nivå.

Kjøttproduksjon med ammeku kjennetegnes av å være en arbeidsektensiv produksjon med mye krav til grovforareal. Netto resultat pr dekar dyrka areal anslås å være cirka 1/3 av driftsresultat for sau og cirka 1/5 av driftsresultat for mjølkeku. Den som skal satse på ammekyr og kjøttfe må ha store areal og mye dyr for å oppnå inntekt. Med dagens dyretall har ammekua i Folldal begrenset sysselsettingsmessig betydning. Da dekningsbidraget pr produsert enhet er begrenset er det ikke realistisk med store bygningskostnader. Grunnet vintre med streng kulde vil det i Nord Østerdalen være noe mer utfordrende å få til billige løsninger med utegangerfe, leskur etc., enn flatbygder og sørlige strøk der vintertemperaturene er mildere.

Samtidig er storfekjøtt en bransje med underdekning nasjonalt, der det vil være viktig å fylle innenlandsk etterspørsel. Jordbruksavtala har siste åra hatt tiltak både i forhold til målpris og nye tilskuddsordninger for å bedre økonomi og øke produksjonen på storfekjøtt. Underdekningen har blitt noe modifisert ved økt MUL import samt noe redusert innenlands etterspørsel.

1.4.1.5 Fjørfe

Siste åra er det bygget 3 slaktekyllinghus i Folldal, alle i Grimsbu, der produsentene har samarbeida både om bygging og drift. I første omgang ble inngått avtaler med Norsk Kylling på Støren. Markedet for fjørfekjøtt har vært i vekst, og også Nortura har etterspurt nye produsenter. Produsentene i Folldal leverer nå til Nortura.

Moderne slaktekylling produksjon kjennetegnes av høy grad av automatisering av drift, og relativt tunge bygningsinvesteringer. Konsesjonsgrensa er nå 120.000 slaktekylling pr år. Alle de tre kyllinghusa i Folldal har kapasitet til å produsere opp til konsesjonsgrensa. Det anslås at produksjon av 120.000 slaktekylling i et moderne kyllinghus, utgjør en arbeidsmengde på totalt cirka 0,5 årsverk. En begrensning for produksjonen siste åra har vært tilgangen på daggamle kyllinger. Produksjonen av daggamle kyllinger har ikke holdt tritt med resten av veksten i produksjonskapasitet i næringa.

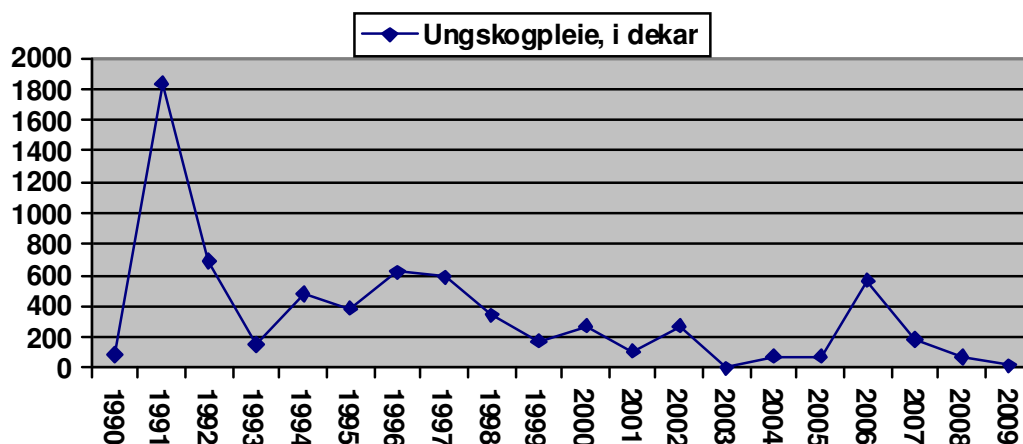
Veksten i fjørfe næringa har vært ennå mer omfattende i en del andre kommuner i Nord Østerdal og da særlig Tolga. I tillegg til slaktekylling har enkelte også satsa på rugeegg produksjon. Rugeegg produksjon er ennå mer kapitalintensiv enn slaktekylling, og vesentlig mer arbeidskrevende. Det har vært initiativ i forhold til rugeegg også i Folldal, men så langt uten at noen har valgt å satse.

1.4.2 Skogbruket

Skogen i Folldal er høyereliggende og bærer preg av det, 80 % av det produktive arealet er vernskog og må forvaltes etter de prinsipper som er fastsatt for hogst i vernskog. I realiteten vil ikke dette være til hinder for å utnytte skogen på en skogøkonomisk riktig måte. Terrengforholdene er slik at det er små områder med driftstekniske problemer, men i bakliene er det en del forsumpet skogsmark med jordbunnsforhold som kan vanskeliggjøre helårsdrift. Det dominerende treslag er furu, men bjørk er også godt representert i deler av kommunen. Det er kun mindre innslag av gran. På det produktive skogarealet er det gjennomgående lav bonitet, hardt klima og lite nedbør gjør sitt til å skape et karrig preg. Store områder særlig i dalbunnen er preget av klimaskader som sammen med blant annet beiteskader av elg reduserer kvalitet på virke og tilveksten i disse områdene.

Det er tidligere utført store investeringer i vegbygging, det eksisterer over 20 mil med skogsbilvei i kommunen og vel 60 mil med traktorvei. Disse er i stor grad finansiert med skogfond og offentlige tilskudd. Det er lite behov for nyanlegg av skogsbilvei men vedlikehold og opprettholdelse av den standard de er bygget for vil bli en stor utfordring fremover. Når det gjelder traktorveier vil det stadig være behov for noe utbygging, i tillegg viser det seg at en del av de traktorveier som tidligere er bygget må rustes opp for å tåle større maskiner som nå i stor grad tar over for den tradisjonelle manuelle hogsten med bruk av landbrukstraktor.

Figur 9:Utført ungskogpleie i Folldal 1990 – 2009:

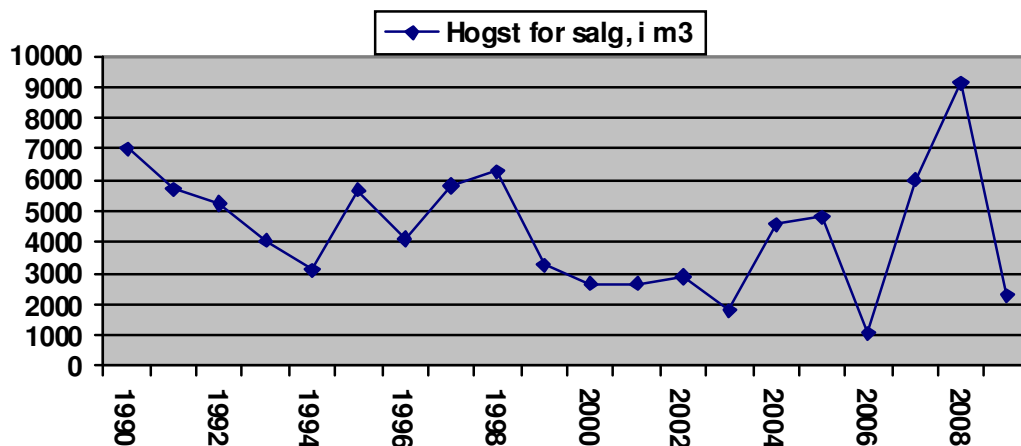

Figuren viser antall dekar utført ungskogpleie registrert gjennom skogfondssystemet. I tillegg til dette kan det være utført en del ungskogpleie i form av for eksempel vedhogst, evt. også "ren" ungskogpleie hvor det ikke er sendt krav om utbetaling av skogfond. Aktiviteten vil variere med tilgjengelig arbeidskraft, tilskuddsordninger og ikke minst oppsøkende virksomhet/aktivitetsskapende arbeid fra kommune og skogeierorganisasjon(er).

Verdien på tømmeret som råstoff har over lengre tid vært synkende, det er sortimenter med grove dimensjoner og god kvalitet som i dag er med på å holde rotnettoen oppe for skogeier. Det har i stor grad vært fokusert på volumproduksjon mens det er kvaliteten på virket som styrer verdien. Det vil være behov for stor innsats på ungskogpleie og tynninger for å høyne verdien på den stående kubikkmassen. Å gjennomføre skjøtselsarbeide i skogen for å stimulere til kvalitetsproduksjon krever arbeidsinnsats, men mange skogeierendommer inngår nå i deltidsbruk eller eies av brukere som ikke driver aktivt jordbruk og som har mindre tid til

egenaktivitet i skogen. Problemet synliggjøres også gjennom liten interesse for kurs innen Aktivt Skogbruk.

Figur 10: Avvirkning for salg i Folldal 1990 – 2009:

Figuren viser volum tømmer avvirket for salg, registrert gjennom skogfondssystemet. I tillegg til dette avvirkes en god del til ved og egen foredling (materialer, laftetømmer m.v.), noe som ikke blir registrert i avvirkningsstatistikken. Aktiviteten kan variere bl.a. i forhold til tømmerpris og enkeltskogeieres behov for eksempel ved eiendomsoverdragelser eller byggeprosjekter.

Avvirkningen i Folldal har de siste år vært forholdsvis lav (gjennomsnittlig 4 000 m³/år i perioden 1997 – 2007), men med en topp i 2008 (9 123 m³). Basert på områdetakst (1995) og fellestakst (2007) er total tilvekst i dag på nærmere 19 000 m³ årlig, hvorav ca 14 000 m³ i hogstklasse 3 – 5 (produksjonsskog og hogstmoden skog). Redusert for volum av topp og avfall antas årlig nyttbar tilvekst å ligge på rundt 12 000 m³. Avvirkning til eget bruk er trolig rundt 1 000 m³, totalt bør avvirkningen for eget bruk og salg ligge på rundt 10 000 m³.

Hogstklassefordelingen har en stor andel gammelskog (hogstmoden / ferdig utvokst skog), men også en god del yngre skog / produksjonsskog. Denne skogen har svært ofte behov for skjøtsel og tynning, noe som er en forutsetning for å oppnå høy virkeskvalitet samtidig som produksjonen opprettholdes. Pr i dag står store arealer med negativ tilvekst i forhold til dagens rentekrav. Hogst gjennomføres i større grad en tidligere med maskin, i mange tilfeller vil dette være økonomisk riktig for den enkelte drift og skogeier. Maskindrift utløser ofte større drifter slik at avvirkningen på den enkelte eiendom blir ujevn. En viktig bakdel med mindre egenaktive skogeiere er at tradisjonen for å drive skogen samt kunnskap om forvaltning av egen skog trolig vil forringes.

De aller fleste skogeierne leverer sitt råstoff gjennom Glommen Skog BA. Glommen er miljøsertifisert og setter derfor krav til den enkelte leverandør, dette innebærer at den enkelte skogeier må drifte sin eiendom med fokus på miljøhensyn og bærekraftig utnyttning. Det er på bakgrunn av dette gjennomført MiS-registreringer (miljøregistreringer i skog) på nær 90 % av det produktive skogarealet i Folldal, i samband med fellestakst i 2007. MiS er basert på registrering av ulike naturtyper og spesielle miljøkvaliteter, og skal sikre at det drives et miljømessig forsvarlig skogbruk. Det er registrert ca 1600 daa med utvalgte nøkkelbiotoper i forbindelse med MiS-registreringene (1 % av produktivt areal).

Skogens økonomiske betydning for den enkelte skogeier har med dagens utnyttelse sunket betydelig. Samlet sett vil tømmer som råvare sammen med lokal videreforedling ha større betydning for Folldal som lokalsamfunn, økt aktivitet i skogen vil gi både kortsiktige og

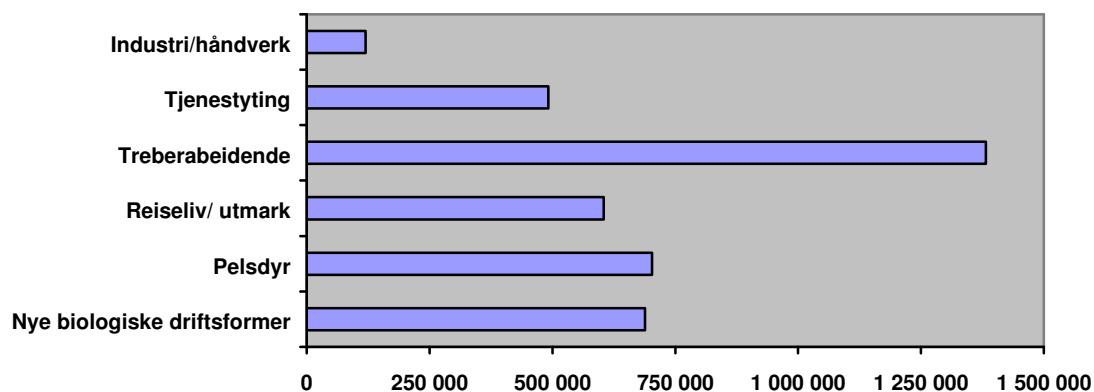
langsiktige gevinster for den enkelte skogeier og hele lokalsamfunnet. For den enkelte skogeier vil det være en målsetting å hele tiden utnytte produksjonsmulighetene best mulig samtidig som skogen holder slik standard at skogeier til enhver tid kan tilby det råstoff som er etterspurt. For lokalsamfunnet er det viktig med et jevnt utbud av råvarer til videreforedling og en jevn avvirkning som sikrer stabil sysselsetting i alle ledd. Produksjon av tømmer er bare en del av den totale utnyttelsen av marka, for å høyne arealavkastningen må en også se på alternative inntjeningsmuligheter. Bedre utnyttelse av utmarksressursene kan oppnås bl.a. gjennom bedre organisering av rettighetshavere, økt tilrettelegging m.v. Videre vil økt satsing på biobrensel kunne gi avsetning og høyere verdi på (pr i dag) mindreverdig virke.

Også klimaforandringer vil kunne virke inn på framtidens skogbruk i Folldal. Det er allerede gjennom fellestaksten i 2007 påvist at skogen forynger seg høyere og høyere opp mot fjellet, noe som på sikt vil bety en økning i skogbevakst og produktivt areal, og en økning i tilvekst på de produktive arealene. Skogreisning og treslagsskifte i andre områder i distriktet viser til dels svært positive resultater, både med hensyn til tilvekst og kvalitet. Et økt fokus på skogreisning og treslagsskifte bør også være interessant i Folldal, også sett i forhold til forventede klimaendringer.

1.4.3 Satsningen på tilleggsnæringer/nye næringer

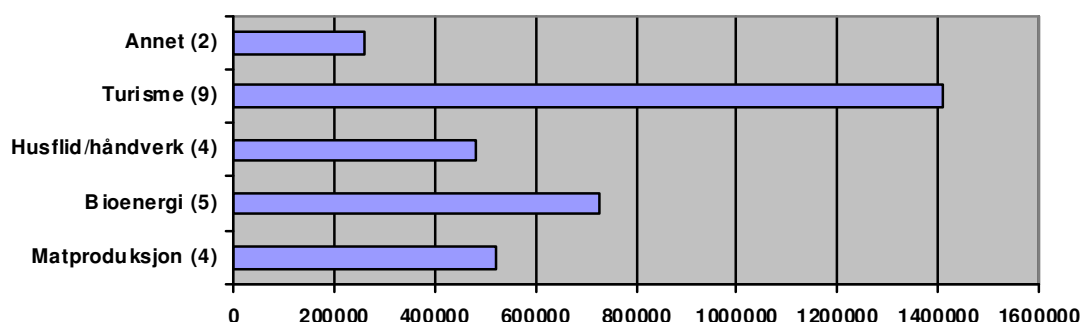
Siste 15 – 20 år har den statlige landbrukspolitikken prioritert virkemidler for støtte til etablering og utvikling av tilleggsnæringer/nye næringer i tilknytning til landbruket. Figur 11 illustrerer omfanget av bygdeutviklingsmidler med tilskudd og rentefrie lån som er bevilget til utvikling av nye næringer i Folldal perioden 1994 – 2001. Man ser at i denne perioden var mest omfattende satsningen innenfor trebearbeidende sektor. I hovedsak var disse satsningene innenfor verdikjeden tilknyttet lafting, men det var også noe satsning på vedproduksjon.

Figur 11: Bygdeutviklingsmidler 1994 – 2001 – tilsagn i kroner fordelt på ulike bransjer.

Figur 12 viser at satsningene de seinere år har vært innenfor andre nisjer. Perioden 2005 – 2009 var det mange prosjekter som ble innvilget støtte til etableringer innenfor turisme, husflid eller håndverk. Disse satsningene har i stor grad hatt sammenheng med etableringen av Turistvei Rondane og det nettverk og miljø som er etablert rundt turistveien. Man ser også stor interesse for ulike prosjekt innenfor bioenergi, både i forhold til anlegg på de enkelte gardene og kommersiell produksjon av ved og flis for salg. Det har også vært noen prosjekt innenfor lokal tradisjonsmat, men fortsatt kunne det vært ønska et større mangfold i denne sektoren.

Figur 12: Bygdeutviklingsmidler og tilskudd fra verdiskapningsprogram 2005 - 2009 – tilsagn i kroner fordelt på ulike bransjer.

Trebearbeidende sektor

Trebearbeidende sektor i Folldal hadde lenge et stort volum innenfor lafting. Oppkjøpene til CH gruppen og effekter av finanskrisa har gitt reduksjoner i laftenæringa. Virksomheten til begge småbedrifter i CH gruppen som fram til 2008 drev med egen virksomhet i Folldal, er nå borte som laftebedrifter. Fortsatt finnes noen småskala foretak innenfor lafting og restaurering av gamle laftekonstruksjoner. Inntrykket er at mye av kompetansen som fantes i laftenæringa har funnet nye nisjer innenfor lokalt håndverk/snekkervirksomhet. Det finnes også sagbruk men med mindre sysselsetting enn da Krokhaug Sag Drift AS var i drift.

Det er også aktivitet innenfor bioenergi. Det finnes lokale vedprodusenter som leverer både til lokalt marked og ut av kommunen. Bønder fra Folldal er inne i Ring flis og varme som har produksjon av fyringsflis som forretningside.

Gardsturisme

Relativt mange landbrukseiendommer i Folldal har aktivitet på gardsturisme. Tre gardar satser på aktivitetsturisme med hest. Det finnes tilbud på seterkafe, kajakk/kano, hundekjøring, sykkel samt ulike konsept for overnatting. En del husflid og håndverksprodusenter samt to gallerier lokalisert på gardar har i stor grad et reiselivsbasert marked. Satsninger innenfor gardsturisme og annen tursime er i stor grad tilknyttet arbeidet med utvikling av Turistvei Rondane. Etablering av turistveien som ble offisielt åpnet høsten 2008 forventes å gi økt trafikk av gjennomreisende, og gir økt markedsmulighet.

Pelsdyr

Det ble satset kraftig på pelsdyr i Folldal på 1980 tallet med stor utbygging av anlegg og mange nyetablerere. På det meste rundt 1990 var det opp mot 30 blå- og sølvrevprodusenter i Folldal. Mange startet med pelsdyr i høykonjunktur med høye livdyrpriser med påfølgende låneopptak, og da det kom lavkonjunktur med dårlige skinnpriser valgte mange å pelse ned. Folldal mistet svært mange produsenter i lavkonjunkturrene rundt 1991/92 og 1996/97. Helt fram til 2007 fantes et lite miljø med 3-4 gjenværende produsenter i Folldal. Men det er nå dessverre ingen gjenværende pelsdyrprodusenter i Folldal.

Videreforedling av mjølk, kjøtt og ull

TINE anlegget med status som spesialanlegg for brunostproduksjon ble lagt ned i 2007. Siste par åra har vært økende lokal interesse for småskala virksomhet. Det er etablert et foretak med egenforedling av sauekjøtt, og et par initiativ innen bakst. Men fortsatt er plass til mange flere initiativ.

2 Mål

Hovedmål for Handlingsplan Landbruk:

Med utgangspunkt i landbrukseiendommene og utøvernes kompetanse, skal det skapes ei robust, framtidsretta og omfangsrik landbruksnæring, som bidrar positivt til sysselsetting, bosetting, beredskap og kulturlandskap i Folldal.

2.1 Delmål:

- a) Det dyrka arealet i Folldal skal økes i planperioden, gjennom opprettholdelse av arealer i drift og nydyrking.
- b) Folldal skal opprettholde og utvikle et mest mulig omfangsrikt og framtidsretta grovforbasert husdyrhold, innenfor de rammebetingelser som til enhver tid gjelder. Grovforbasert produksjon av mjølk og kjøtt skal økes.
- c) Det skal satses på å utvikle primærnæringsbaserte tilleggsnæringer/nye næringer. I perioden 2010 - 2014 skal skapes minimum 20 nye årsverk innenfor nye næringer/tilleggsnæringer.
- d) Beitebruken og beitetrykket i utmarka skal økes* i forhold til dagens nivå.
- e) Opprettholde antallet driftsenheter på høyest mulig nivå.
- f) Skog og utmarksressursen skal høstes etter produksjonspotensiale. Gjennomsnittlig avvirkning bør ligge på nivå med balansekvantum.
- g) Antallet landbrukseiendommer med fast bosetting av hjemmelshaver eller nær slekt skal økes* i forhold til dagens nivå. Landbrukseiendommene er en ressurs som i tillegg til verdien som produksjonsressurs for landbruk, vil kunne bidra til å rekruttere nye innbyggere til lokalsamfunnet med kompetanse som vil kunne bidra til næringsutvikling.

*Med økes menes at antallet skal ha en positiv utvikling med vekst i planperioden.

2.2 Resultatmåling:

- a) Dyrka areal: Totalt dyrka areal godkjente søknader om areal- og kulturlandskapstilskudd.
- b) Omfang grovforbasert husdyrhold: Dyretall søknader om produksjonstilskudd. Totalt forbruk av forenheter kalkuleres ut fra standard normer for forforbruk.

- c) Nye næringer/tilleggsnæringer: Antallet årsverk nyskapt i primærnæringsbaserte foretak.
- d) Utmarksbeite: Antall dyr på utmarksbeite, søknad om produksjonstilskudd. Kravet for søknader om produksjonstilskudd er nå redusert til 5 uker på utmarksbeite. Det er da minimum 5 uker på utmarksbeite som kan måles, selv om det ønskelige ville vært minimum 8 uker som før.
- e) Søknader om produksjonstilskudd.
- f) Bosetting: Dataregister prosentvis andel av landbrukseiendommer med fast bosetting av hjemmelshaver eller nær slekt.

3 Strategier

3.1 Strategi A: Rekruttering og livskvalitet.

Stimulere til et landbruksmiljø med livskvalitet som gjør det attraktivt for nye generasjoner å overta.

3.2 Strategi B: Kompetanse og nettverk.

Videreutvikle et godt nettverk rundt gardbrukeren som ivaretar sosiale behov og stimulerer til faglig utvikling.

3.3 Strategi C: Utmark.

Øke avkastningen pr dekar av utmarka.

3.4 Strategi D: Nyskapning og nisjeproduksjoner.

Stimulere til et mangfold av nyskapning innenfor aktuelle nisjeproduksjoner.

4 Tiltak

4.1 Strategi A: rekruttering og livskvalitet.

4.1.1 Nyrekruttering til landbruksnæringa.

Bakgrunn: Gjennomsnittsalderen for søkere produksjonstilskudd pr 01.01.2010 var 48 år. 43% av søkere produksjonstilskudd var over 50 år. Alders sammensetningen i Folldal er neppe vesentlig annerledes enn resten av Nord Østerdal, Hedmark eller Norge. Men det sier seg selv at med stor andel av næringsutøvere i 50-60 åra vil framtidig omfang avhenge av i hvilken grad det skjer nyrekruttering de nærmeste åra.

Formål: Stimulere til nyrekruttering til landbruksnæring og annen næringsutvikling med tilknytning til landbrukseiendommene i Folldal. Formidle realistisk informasjon om framtidsmuligheter innenfor landbruksnæringa.

Innhold:

- a) Odelssamlinger for ungdom.
- b) Ny gardbrukere inviteres til samling/introduksjonsmøte.
- c) Sette fokus på å ta i mot nykommere i bygda på en god måte.

Ansvar: Faglag v/bondelag og bonde- og småbrukerlag i samarbeid med kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Kr 10.000 pr år.

Finansiering: Søknad til næringsfond.

Framdrift: Gjennomføres fortløpende i planperioden.

4.1.2 Samarbeid skole/landbruksnæring

Bakgrunn: Landbruksnæringa utgjør i underkant av 20% av sysselsettinga i Folldal. Og landbruksnæringa slik den har utviklet og endret seg opp gjennom årene utgjør sammen med gruvevirksomheten Folldals to viktigste næringshistoriske røtter. En stor andel av skolebarna i grunnskolen har tilknytning til en landbrukseiendom. God integrering av landbruket i lokalt skoleverk vil ha betydning for holdninger til landbruket som mulig yrkesvei, og holdning til bosetting på landbrukseiendommene lokalt. Landbruket vil også kunne tilby sommerjobber, helgejobber, yrkeserfaring og praksis for ungdom som har grunnleggende ferdigheter innenfor eks. fjøsstell eller traktorkjøring.

Formål: Økt fokus på fjell landbruket i lokal grunnskole.

Innhold:

- a) Rådgivertjenesten i skola med fortsatt fokus på Storsteigen/landbruksskole som et alternativ for videregående utdanning.
- b) Legge til rette for at elevbedrifter kan satse på nisjer innenfor lokalt landbruk.
- c) Trafikalt grunnkurs arrangeres i tilknytning til skola. Trafikalt grunnkurs er grunnlaget for både mopedførerbevis, traktorførererkort, samt er påkrevd for å ha lov til å øvelseskjøre med bil.
- d) Fortsette samarbeidet mellom skole og saueneiering om at skoleklasser deltar på sauesanking.
- e) Legge til rette for gardsbesøk for barnehage og skoleklasser tilpasset de ulike aldre.

Ansvar: Punktene a,bc, Folldal skole. Punkt d faglaga og skola, punkt e barnehage, skola og faglaga.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett samt med egenandeler.

4.1.3 Aktivt eierskap på landbrukseiendommer.

Bakgrunn: I Folldal som i resten av landet skjer en strukturrasjonalisering, der det blir færre landbrukseiendommer med aktiv landbruksdrift. Dagens eiendomsstruktur ble etablert den gang landbruket hadde vesentlig mindre grad av mekanisering enn i dag, og før traktoren inntok landbruket. Det er cirka 270 landbrukseiendommer i Folldal, men bare 120 foretak (mye under halvparten) som søker produksjonstilskudd i jordbruket. Landbrukseiendommer vil kunne være en ressurs i forhold til tilflytting i vid forstand.

Formål: Opprettholde en mest mulig omfangsrik landbruksnæring innenfor de til enhver tid gjeldende rammebetingelser. Optimal utnyttelse av landbrukseiendommene som ressurs for økt bosetting. Motivere til økt omsetning av landbrukseiendommer der nåværende eiere ikke er motivert for bosetting og/eller drift.

Innhold:

- a) Restriktiv praksis på fritak for bo- og driveplikt.
- b) Skape en kultur der det oppfordres til salg av landbrukseiendommen, dersom eierskapet ikke har mulighet for bosetting eller drift.

Ansvar: Politiske organ i Folldal kommune, Faglaga i landbruket.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett.

4.1.4 Ressurskartlegginger.

Bakgrunn: Slik det er beskrevet under faktadelen i plana er både landbruket og samfunnet for øvrig i endring. Det skjer en velstands- og lønnsutvikling i samfunnet. Større økonomisk frihet gir folk mange alternativer. I ennå større grad enn tidligere vil ulike eiere av landbrukseiendommer ha ulik og individuell tilnærming til driftsalternativer og bosetting. Å velge realistiske alternativer for drift, investeringer og mekanisering krever kompetanse på høyt nivå. Den viktigste ressursen på enhver landbrukseiendom er mennesket som eier og driver. Utvidelse av antallet husdyr og driftsomfang, nyinvesteringer i driftsbygninger, eller utvikling av nye næringer og tilleggsnæringer, krever eiere som har interesse og kunnskap for å satse på den driftsgreina som velges. Ressurskartlegginger må derfor alltid ta utgangspunkt i kompetanse og interesse hos eier og brukerfamilien for øvrig.

Formål: Tilby bistand med å utrede aktuelle driftsalternativer og utviklingsmuligheter på den enkelte landbrukseiendom.

Innhold:

- Gjøre tilgjengelig småfeprogrammet som tilbyr ressurskartlegging for satsning på sau eller geit.
- Videreføre tilbudet om ressurskartlegginger med et stipend à kr 10.000 for den som ikke faller innenfor småfeprogrammet.

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Tilgangen til småfeprogrammet er allerede fullfinansiert, for øvrig stipend anslås behovet til to stipend årlig, som med kr 20.000 pr år vil gi ei ramme på 100.000 for hele planperioden.

Finansiering: Søknad til næringsfond.

4.1.5 Avløssersituasjonen.

Bakgrunn:

Avløserbehovet kan deles inn i to kategorier:

- Avløsning ferie- og fritid.
- Avløsning under sykdom hos bonden.

Avløsning for ferie og fritid vil være planlagt på forhånd, mens sykdomsavløsning i større grad oppstår som et mer plutselig behov. Omfanget av avløser vil dels være et økonomisk spørsmål for den enkelte bonde, og vil avhenge mye av de statlige tilskuddsordninger som ytes for henholdsvis ferie og fritid og for sykdomsavløsning. Men viktig for om husdyrbonden får tilgang til ønsket omfang av fritids- og sykdomsavløsning, vil også være tilgangen på kvalifiserte avløsere. Det er vanlig at bønder samarbeider om fast ansettelse av avløser i avløsserringer, der ringen til sammen tilbyr en full stilling. Andre bønder har valgt å være uorganisert og leier inn freelance avløsning når behovet oppstår.

Folldal Avløserlag ble i 2008 overtatt av Landbrukstjenester på Tynset. Gardbrukere i Folldal har medlemskap enten i Landbrukstjenester eller i Alvdal Avløserlag. Landbruksvikartilbudet organiseres av Landbrukstjenester.

Formål:

Gjøre avløssersituasjonen for husdyrbonden bedre.

Innhold:

Jobbe med nydannelse avløsserringer, samt omstrukturere avløsserringer ved behov for dette. Flest mulig medlemmer i avløserlag, som for Folldal vil være enten Landbrukstjenester på Tynset eller Alvdal Avløserlag.

Det ønskes et landbruksvikartilbud stasjonert fast i Folldal, enten ved en person, eller flere rutinerte avløsere som gir tilbudet i tillegg til øvrige avløseroppgaver. Det ønskes at det blir gitt god informasjon om innhold i landbruksvikartilbudet til enhver tid.

Ansvar: Medlemmer i landbrukstjenester

Kostnad: Ingen.

4.1.6 Nydyrking

Bakgrunn: Det har vært ganske stor interesse for nydyrking i Folldal de seinere år. Folldal har en eiendomsstruktur med mange og små eiendommer med ganske smale teiger. Det er også slik at gardene øverst på Dalholen har statsalmenning rundt seg, og er avhengig av å få utvist tilleggsgjord fra Statsskog før nydyrking er mulig. Alt dette medfører at ikke alle gardar har egnet dyrkingsjord på egen grunn, men vil være avhengig av å få til avtaler med andre grunneiere eller Statsskog for å få gjennomført nydyrking.

På slutten av 1970 tallet ble gjennomført en omfattende kartlegging av dyrkingsressursene i Folldal, som dekker både seterdalene og hoveddalførene. Denne kartlegginga er tilgjengelig både på www.skogoglandskap.no, og som kartblad med papirkart hos kommunen. Ved benyttelse av dette materialet bør man ta høyde for at rammebetingelsene for nydyrking vil kunne ha endret seg noe de siste 30 år. Presset mot stadig effektivisering i jordbruket og økte kostnader til arbeidskraft har nok medført at elveavsetningene med steinfri jord verdsettes som mer attraktivt for nydyrking nå enn før, mens en del morenejord høyere opp i dalsidene med mye stein av en del betraktes som for arbeidsintensiv drift. Videre har transportavstander av for og husdyrgjødsel blitt et viktigere kriterium, både på grunn av at transport øker driftskostnadene og at dagens fokus på klimaproblemene gir målsettinger om å redusere forbruket av diesel. Inntrykket er at gardsnære elveavsetninger av silt for de fleste er mest etterspurt for nydyrking, men dette vil selvsagt kunne variere, ikke minst ut fra hvilke ressurser den enkelte vil finne i sitt nabolag.

Dersom man legger til grunn at det mest ønskelige er at nydyrking skjer med korte transportavstander, vil det være vanskelig å forutse flere år i forveien hvor nydyrking vil være aktuelt. Alt vil avhenge av den enkelte brukers interesse og planer for framtida. Det er da mer aktuelt å tilgjengeliggjøre de kartlegginger av dyrkingsjord som er utført i Folldal, enn å lage særskilte planer for spesielle dyrkingsområder.

Formål: Tilrettelegge for nydyrking og gjøre tilgjengelig de kartlegginger av dyrkingsjord som finnes.

Innhold:

Markedsføre tilbudet på gårdskart (www.skogoglandskap.no) med demonstrasjon på fagmøter.

Fagmøte om nydyrking, med tema metoder, kostnader, regelverk.

Kommunen skal fortsatt bistå med utarbeidelse av planer for nydyrking.

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett. .

4.2 Strategi B: kompetanse og nettverk

4.2.1 Fokus på landbrukets rammevilkår.

Bakgrunn: Inntektsutviklinga i landbruket påvirkes i stor grad av den statlige landbrukspolitikken. Ikke minst gjelder dette i fjell landbruket. Det årlige jordbruksoppgjøret med partene Bondelaget, Bonde- og Småbrukarlaget og staten v/Landbruksdepartementet fastsetter nivå på både statlige tilskudd og avtalefestede priser. Andre rammevilkår av stor betydning for lokalt landbruk er rovdyrpolitikken, råderetten over arealressursene i forhold til vern etter naturvernloven, skattemessige spørsmål osv.

Formål:

Synliggjøre betydningen lokalt landbruk har for sysselsetting og bosetting, og påvirke rammevilkår i mest mulig gunstig retning for lokalt landbruk.

Innhold:

Lokale kommunale politiske organ bør sette saker av stor betydning for lokalt landbruk på sakskartet overfor regionale og sentrale politikere og myndigheter. Viktige saker i planperioden vil kunne være ny landbruksmelding og rovviltpolitikken. Dialogmøter mellom kommune og faglag.

Ansvar: Politiske organ i Folldal kommune, fagлага. Faglag og eiere i samvirkeforetak jobber tilsvarende gjennom sine tilltsvalgte.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett.

4.2.2 Landbruksforum – temamøter landbruk, kurs og etterutdanning

Bakgrunn: Med rammebetingelser og regelverk i omstilling og endring vil faglig oppdatering bli viktig. Det har skjedd omfattende spesialisering rundt veiledningsapparatet til landbruket. Miljøer som ønsker å utvikle seg videre må hente innspill på kunnskap og kompetanse fra de beste fagmiljøene. Samtidig ser man også at den enkelte landbrukseiendom har endt opp med å bli en "enpersons" arbeidsplass. Økt mekaniseringsgrad, færre sysselsatte pr landbrukseiendom og avvikling av drift på mange gardsbruk, har medført at mange opplever landbruket som en mer ensom arbeidsplass enn hva som var tilfellet tidligere. Fagmøter, kurs og etterutdanning har en viktig funksjon både i forhold faglig utvikling og i forhold til fagmiljø.

Formål: Skape fagmiljøer for faglig utvikling, gjennom å samkjøre arrangering av fagmøter både med lokale og eksterne bidragsytere. Formidle og organisere tilbud på kurs og etterutdanning for landbruket.

Innhold: a)Få til gode fagmøter innenfor ulike tema i Folldal. b)Formidle kurs og etterutdanningstilbud arrangert av Storsteigen. c) Jobbe for at en del etterutdanningskurs med mange potensielle deltakere fra Folldal arrangeres lokalt her.

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning, fagлага.

Kostnad: Kr 30.000 årlig til fagmøter punkt a.

Finansiering: EB midler Hedmark Fylkeskommune, eventuelt søknad til næringsfond.

Framdrift: Iverksettes fortløpende i planperioden.

4.3 Strategi C: Skog og utmark

4.3.1 Pleie og høste skogressursen

Bakgrunn: Statistikk for skogbruket i Folldal gjennom flere tiår viser en vesentlig lavere aktivitet enn ressurskartlegginger tilsier er mulig og ønskelig. Dette gjelder både utnyttelse (høsting) og foryngelse/skjøtsel (pleie) av ressurser som allerede finnes.

Produksjonspotensialet antas å øke bl.a. i takt med klimaendringer og redusert beite i utmarka, samtidig vil også en aktiv drift og skjøtsel av skogarealene kunne bidra til økt produksjon, både med hensyn til volum og kvalitet. Skogbrukets betydning for den enkelte skogeier (i forhold til annen næringsvirksomhet på eiendommen eller annen inntekt utenfor bruket), utgjør sammen med eiendomsstrukturen en stor utfordring i forhold til mer optimal pleie og utnyttelse av skogressursen.

Formål: Øke ressursutnyttelsen gjennom økt årlig avvirkning (måles i volum), og forbedre produksjonsgrunnlaget m.h.t. volum og kvalitet gjennom økt skogkulturinnsats (måles i areal). Måloppnåelse må ses over tid da variasjonen fra år til år kan være stor, bl.a. avhengig av tømmerpriser, tilskuddsordninger m.v.

Innhold: Stimulere til økt aktivitet gjennom oppsøkende virksomhet og god, samordnet informasjon, bl.a. om økonomiske virkemidler (skogfond og tilskudd).

Videreutvikle regionsamarbeidet innen skogbruk, mellom forvaltning, næring og driftsapparat.

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning, skogeierlag (faglag) og Glommen Skog BA.

Kostnad: Ikke spesifisert, finansieres innenfor eksisterende budsjett, bruk av rentemidler (av skogfond) og evt. NMSK-midler.

Framdrift: I gang, forløpende.

4.3.2 Beitebruksplan

Bakgrunn:

Folldal kommune utarbeidet beitebruksplan i 2001 og 2002 med planperiode 2002 – 2005. Beitebruksplana er nå under revisjon.

Formål:

Kostnadseffektiv utnyttelse av beiteressursene i utmarka. Omfanget av beitebruken i utmarka skal økes.

Innhold:

Rullering av beitebruksplana for Folldal.

Ansvar: Rådmannen Folldal kommune v/landbrukskontoret.

Kostnad: Budsjett vedtatt i forbindelse med oppstart planprosess.

Framdrift: I gang

4.3.3 Organisering rettighetshavere

Bakgrunn: Folldal har svært mange private grunneiere på skog og utmark. I tillegg har man Statsskog som en stor grunneier, og der ressursene forvaltes av det lokale politiske organet fjellstyret etter fjelloven. Det private eierskapet til utmarka i Folldal er for tiden organisert i til sammen 9 grunneiersammenslutninger, som til dels er jakt- og fiskelag og dels er utmarkslag. I tillegg er dannet et overbyggende organ Folldal Utmarksråd. Status pr dags dato er at 8 grunneiersammenslutninger og fjellstyret er medlem av Folldal Utmarksråd. Tradisjonelt har de private grunneiersammenslutningene i Folldal hatt fokus på egenutøvelse av jakt og fiske for medlemmene, og ikke hatt fokus på økonomisk avkastning. Økonomisk overskudd har i de fleste tilfeller gått til ideelle formål lokalt, og alle medlemmer over minstegrense for areal har vært likestilte uavhengig av antallet dekar utmark som eies av den enkelte. Til tross for en del omorganiseringer fra jakt- og fiskelag og over på utmarkslag er det i dag bare Einunndalsfelt 1 som betaler økonomisk avkastning for benyttelse av grunneierretten til medlemmene. Det foregår ulike prosesser i forhold til organisering i endel grunneiersammenslutninger.

Formål: Økt økonomisk avkastning og bedre ressursutnyttelse av vilt, fisk og andre ressurser i utmarka.

Innhold:

- a) Bidra til å formidle BU-finansiering og andre offentlige midler der lokale prosesser for å øke inntekt og utbytte fra utmarka starter.
- b) Videreutvikle et felles forum der de private grunneiersammenslutningene og fjellstyret samhandler om fellesoppgaver for forvaltning av utmarka.
- c) Videreutvikle demokratiske og utviklingsorienterte grunneiersammenslutninger i Folldal gjennom å støtte opp om gode prosesser i de enkelte miljøer.

Ansvar: Grunneiersammenslutningene. Kommunal landbruksforvaltning vil kunne bidra med å tilgjengeliggjøre økonomiske tilskuddsmidler til utviklingsprosjekter, der det dukker opp relevante prosjekt.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjetter og eksterne midler.

4.3.4 Bevaring av seterdaler og seterlandskap som landbrukets kulturlandskap

Bakgrunn: Folldal har seterdaler og setergrender der det fortsatt foregår omfattende setring med mjølkeku og mjølkegeit. I tillegg foregår omfattende beitebruk i utmarka med sau, geit, storfe og hest. Einunndalen er klassifisert som et kulturlandskap av nasjonal verdi. Også Kakelldalen, Fatfjellet, Gammelsætran, Kvitdalen og Nysetra har seterområder der aktiv setring med mjølkedyr og omfattende beitebruk i utmarka har skap særegne kulturlandskap. Folldal kommune har fram til nå hatt en restriktiv politikk i forhold til infiltrasjon av fritidsbebyggelse i disse landbruksområdene. Den restriktive politikken har også sammenheng med områdenes betydning som villreinområder.

Formål: Opprettholde og videreutvikle seterlandskapene gjennom aktiv setring og allsidig beitebruk.

Innhold:

- a) Opprettholde seterområdenes LNF status i kommuneplanarbeidet der landbruk, setring og utmarksbeiting er prioritert.
- b) Videreføre satsningen på seterområdene i Folldal kommunes tiltaksstrategier for SMIL midler.
- c) Støtte opp om private initiativ på seterturisme og tilrettelegging for opplevelseskvalitet i seterlandskapene, så lenge disse initiativene ikke kommer i konflikt med kulturlandskapsverdiene.
- d) Folldal kommune skal jobbe for at tilskudd til setring økes og at det gjeninnføres krav om 8 ukers beiteperiode for tilskudd til utmarksbeite. Tilskudd til setring gis som ”generelt miljøtiltak”, forvalta av fylkesmannen i Hedmark, mens innholdet i tilskudd til dyr på utmarksbeite avgjøres i jordbruksoppgjøret.

Ansvar: Kommune, fjellstyret, faglaga.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjetter.

4.4 Strategi C: Nyskapning og nisjeproduksjoner

4.4.1 Salg av energi

Bakgrunn:

Det er under utvikling et potensiale for utnyttelse av ulike typer alternativ energi knytta opp mot landbruksdrift og mot landbrukseiendommene. Lønnsomheten i alternative energiformer vil påvirkes av både politiske rammebetingelser og energipriser nasjonalt og internasjonalt. Viktige politiske rammebetingelser vil blant annet være avgifter på forurensende energi og grønne sertifikater på alternativ energi. At utnyttelse av alternative energiformer vil kunne være ønskelig samfunnspolitisk vil ikke automatisk være det samme som at produksjon og salg er lønnsomt. Og man ser at utnyttelse av for eksempel vannkraft og vindkraft ofte vil kunne være kontroversielle utbygginger i forhold til miljø. Mulige nisjer som bør kunne være relevante for Folldal i liten eller stor grad er; Småskala vannkraft, vindkraft, biogass fra husdyrgjødsel, flis, ved. Så langt har det vært gjort ganske omfattende arbeid rundt utredning av småskala vannkraft, men uten at utbygginger er realisert. I forhold til flis og ved finnes allerede en del virksomhet.

Formål:

Veilede og støtte opp om private initiativ for etablering av næringsvirksomhet innenfor salg av energi.

Innhold:

- a) Mobilisere til landbruksbaserte initiativ innenfor alternative energiformer med åpne temamøter.
- b) Utvikle et fleksibelt planverk etter plan- og bygningsloven som muliggjør etableringer innenfor ulike typer alternativ energi, der kommunen har beslutningsmyndigheten.
- c) Lokalpolitisk engasjement i forhold til interessekonflikter mellom private utbyggingsønsker og vernebestemmelser eller andre miljøkonflikter.
- d) Støtte opp om lokale initiativ med formidling av finansiering gjennom BU-midler, verdiskapningsprogram etc.

Ansvar: Kommunen, faglaga, lokalpolitikere.

Kostnad: Kostnad til fagmøter samfinansieres med tiltak 4.2.2.

4.4.2 Verdiskapning mjølk, kjøtt

Bakgrunn: Stort sett er gardbrukerne i Folldal leverandører til slakteri- og meierisamvirket og enkelte private slakterier, som alle har anlegg utenom Folldal. TINE anlegget i Folldal ble lagt ned i 2007. Både i meierisektoren med TINE og Synnøve Finden og slakterisektoren med NORTURA og diverse private aktører, har vært et press mot sentralisering av anlegg. Både samvirket og private aktører satser på økt volum i sine anlegg framfor en desentralisert struktur. Å satse på egen foredling av mjølk eller kjøtt tilknytta det enkelte gardsbruk vil ikke være aktuell løsning for det store flertall av produsenter. Men det kan være et alternativ for noen få spesielt interesserte. Blant annet satsningen på Turistvei Rondane gjør det ønskelig å ha flere nisjeprodukter på mat. Innovasjon Norge og den statlige landbrukspolitikken har både økonomiske tilskuddsmidler og prosjekter med veiledningskompetanse rettet mot satsninger på nisjemat. Blant annet kan nevnes BU-midler, verdiskapningsprogrammet mat og prosjektet Mat i Hedmark.

Formål: Flere aktører i Folldal med egen foredling på nisjeprodukter mjølk og kjøtt.

Innhold:

- a) Mobilisere til flere private initiativ med temamøter
- b) Tilgjengeliggjøre BU-midler og verdiskapningsprogrammet mat overfor de private satsninger som måtte dukke opp.
- c) Knytte private initiativ opp mot satsningen på utviklingen av Turistvei Rondane.

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett, temamøter samfinansieres med tiltak 4.2.2.

4.4.3 Gardsbasert reiseliv

Bakgrunn: Tradisjonelt har næringslivet i Folldal hatt de to hovedpilarene gruvedrift og tradisjonelt landbruk. Mulighetene for sysselsetting i enten gruva eller landbruket medførte lenge at man ikke så noe stort behov for å satse på reiseliv. Både det gardsbaserte reiselivet og andre reiselivsbedrifter har vært ganske fåtallige. Våre nabokommuner i Gudbrandsdalen har vesentlig tyngre tradisjoner på gardsbasert reiseliv. Etableringen av turistvei Rondane med forventninger om økt trafikk og satsningen på å utvikle en felles reiselivsdestinasjon på tvers av kommunegrensa mot Stor Elvdal, har medført en endring. Reiselivet er en bransje der flere etableringer og mer mangfold vil kunne øke antallet besøkende. Særlig viktig vil det være å utvikle et allsidig aktivitetstilbud.

Formål: Økt volum og økt mangfold på gardsbasert reiseliv.

Innhold:

- a) Prosjektet de blå fjella 2009 – 2012 tilgjengeliggjøres overfor aktuelle etablerere.
- b) Formidle BU-midler med tilskudd og lån overfor potensielle etablerere.

Ansvar:

Prosjektet de blå fjella.

Kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Innenfor eksisterende prosjektmidler og eksisterende budsjett.

Framdrift: Fortløpende i planperioden.

4.4.4 Inn på tunet

Bakgrunn: Inn på tunet er et satsningsområde i landbrukspolitikken, der gardens og bondens ressurser benyttes for utvikling av tilbud til personer med ulike typer ekstra omsorgsbehov. Inn på tunet kan for eksempel være utdanningstilbud knyttet til skolen eller aktivitets- og arbeidstreningstilbud gjennom helse- og omsorgstjenesten. Inn på tunet er en fellesbenevnelse for en satsning, men inneholder ingen sertifisering eller godkjenning av tilbydere. Inn på tunet er heller ingen beskyttet tittel. Det finnes eksempler på Inn på tunet tilbud som er utviklet overfor eldre, psykiatri, funksjonshemninger, barn og unge med spesielle behov etc. Kjøper vil som regel være det offentlige, og ofte er det kommunesektoren. Det har vært en del interesse for utvikling av Inn på tunet tilbud i Folldal, og noe aktivitet finnes etter hvert. Folldal har et lavt folketall og stor avstand til større befolkningssentra. Dette gir andre muligheter og begrensninger enn Inn på Tunet aktører rundt større byer. Samtidig har jo Folldal mye natur, fjell og muligheter for friluftsliv som vil kunne være en ressurs i Inn på tunet sammenheng.

Inn på tunet er en næringssatsning, men samtidig selvsagt også et tilbud overfor sårbare og omsorgstrengende grupper, der ønsket om å skape arbeidsplasser på ingen måte må gå på akkord med krav til kvalitet og etisk standard på de tilbud som opprettes. Vanligvis vil utvikling av et Inn på tunet tilbud kreve stor spisskompetanse og faglig fordypning i forhold til den type problematikk som man ønsker å jobbe med. Å jobbe med mennesker med problemer og med mennesker i vanskelige livsfaser er krevende, og i minst like stor grad som for øvrig etablerarbeid fordres høy motivasjon, kunnskap og personlige egenskaper som passer til eget opplegg.

Formål: Støtte opp om gode Inn på tunet initiativ i Folldal.

Innhold:

Utvikle og styrke nettverk mellom lokale Inn på tunet interessenter.

Temamøte/fagmøte

Tilgjengeliggjøre BU-midler overfor private interessenter.

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett, temamøte samfinansieres med tiltak 4.2.2.

4.4.5 Økologisk landbruk

Bakgrunn: Økologisk landbruk er et nasjonalt satsingsområde. Målet er at 15 prosent av matproduksjonen og forbruket i Norge skal være økologisk innen 2020.

Folldal hadde i 2008 2,2% av jordbruksarealet i økologisk drift. Kommuner som ligger på Hedmarks toppen er Tolga med 20,2% og Tynset med 13% av arealet som økologisk. Men det finnes også andre kommuner med like lav andel økologisk drift i områdene rundt Folldal, særlig på Gudbrandsdal sida. Dovre har 0,6% økologisk areal, Ringebru har 0,3% og Lesja har 0%.

Det er et eget regelverk for økologisk jordbruk, og det blir gjennomført årlige kontroller på alle gardsbruka. Økologisk landbruk benytter ikke kunstgjødsel, plantevernmidler, og har også begrensninger på bruken av kraftfor. Økologisk landbruk har også til en viss grad egne regler for oppstalling av dyr og drift for øvrig.

Satsningen på økologisk landbruk i Folldal har aldri blitt særlig omfangsrik. Dels kan dette skyldes at Folldal er en høyfjellskommune med klimatiske utfordringer for drift uten kunstgjødsel, og dels kan det skyldes lokale trender i produsentmiljøene. Økologisk landbruk i Folldal har vært preget av noen svært få som har vært inne over lengre tid, og for øvrig relativt mange oppstarter som har blitt avvikla etter ganske kort tid. Mye kan tyde på at det er viktig å gi realistisk veiledning og informasjon. Økologisk landbruk vil ha større faglige utfordringer enn konvensjonelt landbruk. Nøkkelen til å lykkes i økologisk grovforbasert husdyrproduksjon ligger på plantekultursida. Å drive uten plantevernmidler vil være ganske kurant. Utfordringen ligger på å ha gode kunnskaper og ferdigheter på jordarbeiding og fornying av enga, etablere kløverbestand i enga og rasjonell utnyttelse av næringsstoffene i husdyrgjødsel.

Formål: Øke andelen økologisk areal i Folldal, gjennom å støtte opp om økologiske husdyrprodusenter på storfe, geit og sau.

Innhold:

Utvikle og styrke nettverk innenfor økologisk landbruk.

Temamøte/fagmøte

Ansvar: Kommunal landbruksforvaltning.

Kostnad: Innenfor eksisterende budsjett, temamøte samfinansieres med tiltak 4.2.2.

5 Tall og statistikk

Dyretall søknader produksjonstilskudd 31.07.09 – alle kategorier:

	Antall brukere	Antall dyr/stk
Hester under 3 år	11	55 stk
Hester 3 år og eldre	36	188 stk
Mjølkekyr	44	747 stk
Ammekyr for spesialisert kjøttproduksjon	10	150 stk
Ammekyr av minst 50% kjøttferase	8	145 stk
Øvrige storfe	56	1557 stk
Storfe, avkom av kyr minst 50% kjøttferase	10	183 stk
Søyer 1 år og eldre	64	5671 stk
Værer 1 år og eldre	38	125 stk
Lam under 1 år	65	11092 stk
Utegående sau	0	0 stk
Melkesau	0	0 stk
Mjølkegeiter	7	408 stk
Ammegeiter for spesialisert kjøttproduksjon	1	12 stk
Bukker og ungdyr, medregnet kje	8	173 stk
Griser	0	0 stk
Verpehøner	0	0 stk
Livkyllinger, påsett til verpehøns	2	2 stk
Slaketkyllinger	2	134.100 stk
Kaniner	4	6 stk
Andre grovfordyr, egenprodusert grovfor	3	16 stk
Hester i pensjon i beitesesongen	3	62 stk
Bikuber i produksjon	1	3 stk
Mjølkekyr/ammekyr på utmarksbeite	21	365 stk
Ungdyr av storfe på utmarksbeite	20	358 stk
Sauer 1 år og eldre på utmarksbeite	61	5557 stk
Sauer, lam under 1 år på utmarksbeite	61	10535 stk
Geiter, voksne og kje på utmarksbeite	7	551 stk
Hester på utmarksbeite	5	22 stk

Arealer søknader produksjonstilskudd 31.07.09 - alle kategorier:

	Antall brukere	Antall
Fulldyrka jord til slått og beite	117	22671 dekar
Overflatedyrka jord til slått og beite	19	460 dekar
Innmarksbeite	65	1658 dekar
Andre grovforvekster	32	819 dekar
Bygg	1	160 dekar
Annet areal i drift, brakk	2	17 dekar
Jordbruksareal ute av drift, fulldyrka/overflated.	5	84 dekar
Jordbruksareal ute av drift, innmarksbeite	2	20 dekar

Salg av grovfor 2000 – 2009, kilde søknader produksjonstilskudd 31.07.09:

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Høy	299 tonn	227 tonn	276 tonn	217 tonn	159 tonn	249 tonn	297 tonn	343 tonn	152 tonn	218 tonn
Surfor	558 tonn	832 tonn	499 tonn	320 tonn	396 tonn	1515 tonn	1469 tonn	2516 tonn	2743 tonn	2702 tonn
	2007	2008	2009							
Høy	165 tonn	201 tonn	251 tonn							
Surfor	2684 tonn	3002 tonn	2987 tonn							

Økologisk landbruk i Folldal:

	Antall brukere 2009	Antall dekar/dyr 2009	Antall brukere 2005	Antall dekar/dyr 2005
Omleggingstilskudd 1 år	1	64 dekar	1	50 dekar
Omleggingstilskudd 2. og 3. år	0	0 dekar	1	50 dekar
Arealtilskudd økologisk areal	3	405 dekar	7	954 dekar
Melkekyr	1	18 stk	1	22 stk
Ammekyr	0	0 stk	0	0 stk
Øvrige storfe	1	30 stk	1	21 stk
Melkegeiter	0	0 stk	1	0 stk

Mjølkekvoter:

	<u>1994</u>	<u>2002</u>	<u>2010</u>
Kumjolk:			
Antall kumjølkkvoter	80	54	44
Samlet kvote	5.709.129	4.702.852	5.094.493
Snitt kvotestørrelse	71.364	87.090	113.221
Geitmjolk:			
Antall geitkvoter i drift	12	9	7
Samlet kvote	211.016	221.529	206.765
Snitt kvotestørrelse	17.584	24.614	29.537

Dyretallet siste 20 år (kilde søknad produksjonstilskudd):

	1990	1995	2000	2005	2009
Mjølkekyr	1021	947	831	784	756
Ammekyr	2	44	53	135	150
Øvrige storfe	1836	1748	1673	1569	1557
Vinterfora sauer	5674	5828	5737	6761	7162
Mjølkegeiter	633	511	443	468	408
Revetisper	1741	2099	675	1150	0
Hester (totalt)		52	122	137	243

Antall produsenter siste 20 år (kilde søknad produksjonstilskudd):

	1990	1995	2000	2005	2009
Mjølkekyr	78	74	61	46	44
Ammekyr	2	14	10	15	10
Sau	89	90	79	73	64
Mjølkegeit	15	13	10	9	7
Revetisper	29	13	4	3	0
Slaktekylling	0	0	0	0	3

Gjennomsnittlig besetningsstørrelse siste 20 år (kilde søknad produksjonstilskudd):

	1990	1995	2000	2005	2010
Mjølkekyr	13,1	12,8	13,6	17,0	17,2
Ammekyr	1,0	3,1	5,3	9,0	15,0
Sau	64	65	73	93	112
Mjølkegeit	42	39	44	52	58
Revetisper	60	161	169	383	0

Dyrka arealer pr 31. juli (kilde søknad produksjonstilskudd):

	1991	1995	2000	2005	2009
Fulldyrka eng	20 844	21 180	21 535	22 190	22 671
Overflatedyrka eng	834	288	512	386	460
Gjødsla beite	888	1 048	1 257	1 510	1 658
Grønrfør	2 291	2 759	2 254	1 269	819
Sum dyrka mark	24 857	25 275	25 558	25 355	25 608

Aktivitet i skogbruket hogst og ungskogpleie:

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Hogst m3 for salg	7 000	5 720	5 261	4 041	3 103	5 683	4 108	5 804	6 292	3 254	2 669
Ungskogpleie antall dekar	87	1 839	692	152	478	387	619	584	344	176	269
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009		
Hogst m3 for salg	2 669	2 886	1 803	4 565	4 809	1 052	5 998	9 123	2 302		
Ungskogpleie antall dekar		269		76	76	566	181	70	15		

Antall søkere på produksjonstilskudd:

Årstall / søkn. dato	31.07	31.12
2009	123	110
2008	122	112
2007	123	114
2006	128	122
2005	131	121
2004	134	123
2003	136	120
2002	142	126
2001	151	132
2000	149	143
1999	161	149
1998	172	153
1997	173	159
1996	173	164
1995	170	161
1994	171	160
1990	185	172

Tall organisert beitebruk 1985 – 2010:

	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>	<u>1991</u>	<u>1992</u>	<u>1993</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>
Sleppte sau	6173	6073	5686	4985	5202	5195	5481	5768	5007	5423	5479
Tapte sau	109	105	79	82	94	75	86	127	82	102	92
Tap sau %	1,77	1,73	1,39	1,64	1,81	1,44	1,57	2,20	1,64	1,88	1,68
Sleppte lam	10631	10136	10057	8882	9435	9610	9943	10346	9304	10109	10233
Tapte lam	495	490	450	368	492	419	538	665	413	584	581
Tap lam %	4,66	4,83	4,47	4,14	5,21	4,36	5,41	6,43	4,44	5,78	5,68
	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>	<u>2002</u>	<u>2003</u>	<u>2004</u>	<u>2005</u>	<u>2006</u>
Sleppte sau	5422	5329	5359	5294	5136	5121	5310	5697	5826	5974	6021
Tapte sau	130	173	188	131	140	142	120	164	140	181	167
Tap sau %	2,40	3,25	3,51	2,47	2,73	2,77	2,26	2,88	2,40	3,03	2,77
Sleppte lam	10007	9734	9930	9756	9548	9581	9937	10290	10801	10989	11054
Tapte lam	767	795	1009	1106	993	1067	1325	1255	1207	1242	1258
Tap lam %	7,66	8,17	10,16	11,34	10,40	11,14	13,33	12,20	11,17	11,30	11,38
	<u>2007</u>	<u>2008</u>	<u>2009</u>								
Sleppte sau	5941	6117	6029								
Tapte sau	188	217	251								
Tap sau %	3,16	3,55	4,16								
Sleppte lam	11016	11275	11425								
Tapte lam	1110	1213	995								
Tap lam %	10,08	10,76	8,71								